

Johtamistoiminnan yleisjärjestelyt ja viestitoiminta Suomen vapaussodassa v 1918

Yleisesikuntamajuri Antero J Soila

JOHDANTO

Valkoisen armeijan ylipäällikön toimintaa Vapaussodan johtajana ja hänen strategisia ratkaisujaan on käsitelty useissa eri teoksissa ja kirjoituksissa. Näin muodostuneeseen kuvaan antaa Mannerheimin muistelmät huomattavan lisän. Mutta sen vähemmin on julkisuudessa käsitelty Vapaussodan johtamismahdollisuuksia Päämajan, puhumattakaan alempien johtoportaiden näkökulmasta. Tämä kirjoitus ei näinollen pyrikään olemaan mikään kokonaisesitys otsikossa mainitusta aiheesta, vaan esitetään jäljempänä — johtamistoiminnan ollessa yleisesti tunnetumpaa — johtamisen osalta vain välttämättömät puitteet taustan saamiseksi Vapaussodassa vallinneiden johtamismahdollisuuksien ja suoritettujen yhteysjärjestelyjen selvittelylle.

Omistan tämän kirjoituksen Helsingissä vielä elävälle silloiselle majurille ja Päämajan yhteysosaston päällikölle — Vapaussodan viestikomentajalle — nykyisin kommodori res G Höckertille, jonka vaatimattomuudesta johtuen hänen ansionsa viestipuolella vasta nyt laajemmin saatetaan nykyisen upseeripolven tietoisuuteen, hänen toimintansa itsenäisen Suomen merivoimien kehittäjänä ollessa tunnetumpaa.

I. VAPAUSSODAN JOHTAMINEN

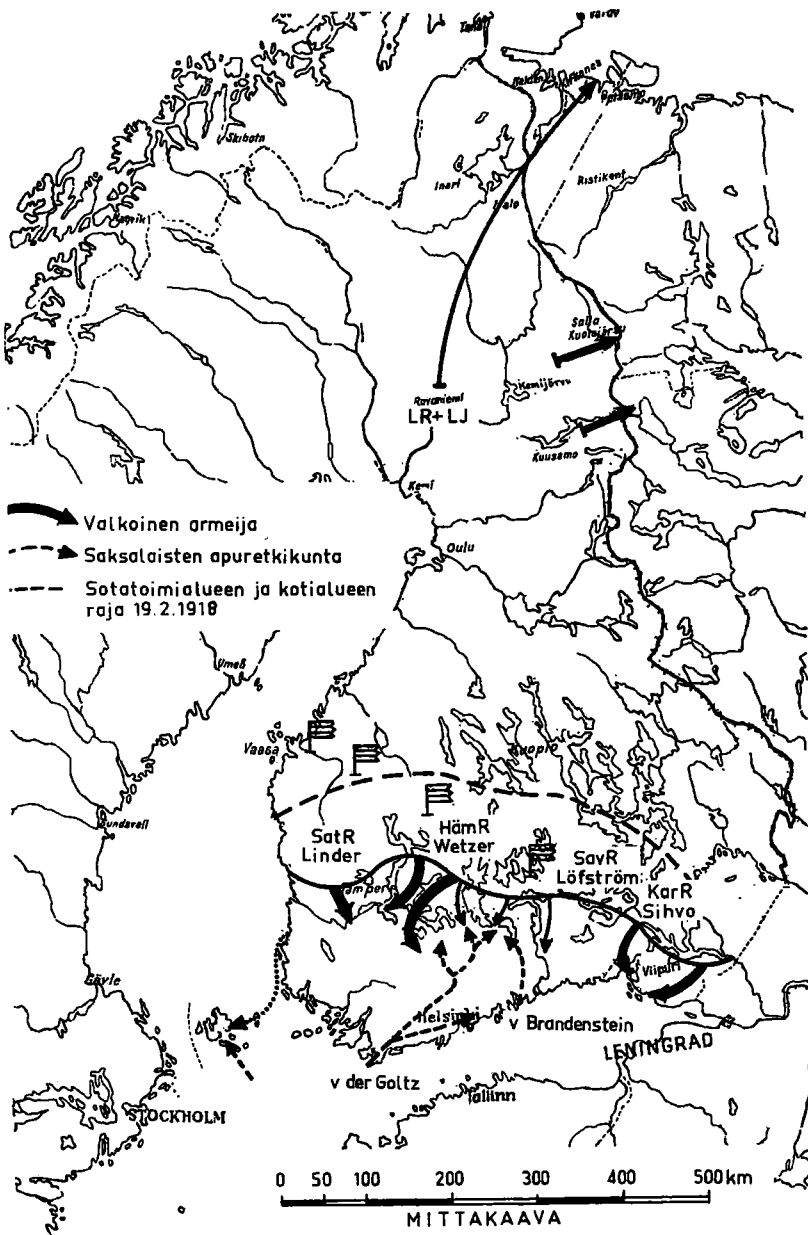
1. Vapaussodan aloittaminen ja tukialueen luominen

Vapaussodan valmistelut ja muun esihistorian sivuuttaen todettakoon lyhyesti, että kenraali Mannerheim oli tammikuun alkupuolella v 1918 tullut mukaan aktiivista toimintaa suunnittelevan sotilaskomitean työskentelyyn ja nimitettynä 16. 1. hallituksen joukkojen ylipäälliköksi saanut Senaatin puheenjohtajalta valtuudet ottaa suojeluskunnat johtoonsa järjestyksen palauttamiseksi maahan. Hän muutti sotilaskomitean nopeasti sotilaallisesti järjestetyksi esikunnaksi ja matkusti 18. 1. everstien Wetzer, Rehausen ja Holmberg sekä ratsu- mestari Ignatiuksen kanssa Vaasaan ollen 19. 1. perillä. Vaasassa luovutettiin maaherran asunnosta seitsemän huonetta ylipäällikön ja hänen esikuntansa käyttöön. Täällä aloitettiin tarmokas työ johtamiskelpoisen esikunnan ja järjestysvoimien — armeijan — luomiseksi.

Vaikka valmistelut aseelliseen yhteenottoon valtakunnassa olivat vasta alussa, antoi Mannerheim 25. 1. Vaasassa Etelä-Pohjanmaan suojeluskunnille käskyn riisua venäläiset varuskunnat aseista, sillä aloitteen saamiseksi oli tällöin ryhdyttävä toimintaan nopeasti kehittyneen yleistilanteen vuoksi. Tämä käsky johti 28. 1. aamuyöstä aloitetulla yllättävällä Lapuan, Seinäjoen, Ylistaron, Ilmajoen ja Vaasan venäläisten varuskuntien aseistariisumisella Vapaussodan puhkeamiseen, rinta- akkaistapahtumana punaisten samana päivänä Helsingissä suorittama vallankumous — maan laillisen hallituksen (Itsenäisyysenaatti) ja eduskunnan toiminnan estäminen. Kun vielä kahtena seuraavana päivänä — taistelujen jälkeen — oli Pietarsaari, Kokkola, Kristiina ja Kas- kinen vallattu, oli koko Etelä-Pohjanmaa kenraali Mannerheimin komentaman valkoisen armeijan hallussa. Samanaikaisesti olivat punai- set ottaneet hallintaansa Etelä-Suomen ja rintamalinja muodostui hel- mikuun 1. viikon aikana kuvan 1 osoittamalla tavalla,

2. Päämajan kokoonpanon kehitys

Vaasassa toimintansa aloittaneen päämajan esikuntapäällikkönä oli eversti Martin Wetzer, "päivystäjäkenraalina" eversti Valter Holmberg, "aseasioiden päällikkönä" eversti Adolf v Rehausen sekä tuleva "yli-

Kuva 1

Vapaussodan rintamalinjojen muodostuminen ja sodan yleiskulku

majoitusmestari” ratsumestari Hannes Ignatius. Lisäksi kuuluivat päämajaan tässä vaiheessa intendentti, pankinjohtaja Aimo Hallberg ja ”kulkulaitosten asioita” hoitava johtaja FB Lohman. Eversti Rafael Schauman oli jätetty Helsinkiin yhteysupseeriksi senaattiin.

Tammikuun 21. pnä 1918 annetussa kiertokirjeessä suojeluskunta-
piirien päälliköille tiedotettiin:

- ylipäällikkö on 19. 1. alkaen esikuntineen Vaasassa,
- esikunnille tulevat kirjeet on lähetettävä kaksinkertaisissa kuorissa, joista päällimmäiseen kirjoitetaan osoite ”Vaasan Maistraatti” sekä sisempään SK (sotilaskomitea),
- ylipäällikön esikunnan työjärjestys:
 - Ylimajoitusmestari, joka käsittelee joukkojen majoitusta, siirtoja, ilmoituksia vihollisvoimista ja suunnitelmista, viestivälineitä, karttoja ja varustusta,
 - Päivystäjäkenraali, jolle kuuluu joukkojen koulutus, kurssit sekä henkilökysymykset,
 - Kulkuneuvojen päällikkö,
 - Tykistön tarkastaja,
 - Intendentti.

Seuraavina lähipäivinä selvisi tarkempi osasto- ja toimistojako, mm ylimajoitusmestarin kirjelmässä on lähettäjänä esim tiedusteluosasto, yhteysosasto ja tilastollinen osasto.

Mannerheimin päämaja, johon jatkuvasti ilmoittautui lisää upseereita ja eri alojen ammattihenkilöitä, oli yhdistelmä puolustusministeriöstä ja päämajasta. Se suunnitteli, valmisteli ja johti ylipäällikön sotoimet sekä muodosti, järjesti, koulutti, aseisti ja varusti armeijaa. Johtajien ja joukkojen koulutustason vuoksi oli päämajan suoritettava myös armeijaportaan tehtäviä.

Esikunnan jäseniä oli alkuvaiheessa käytettävä muuallakin. Sellaisen yrityksen kuin vapaussodan käyntiinsaattaminen vaati välttämättä johdon keskittämistä niin paljon kuin mahdollista ja tästä johtui, että esikunnan jäsenten tehtäväksi jätettiin niiden yllätystoimenpiteitten johtaminen, joilla sota aloitettiin. Ylimajoitusmestari Ignatius määrättiin Lapualle ja ye:n päällikkö Wetzer oli johtamassa Vaasan valtausta. Kun Etelä-Pohjanmaan puhdistus oli loppuun suoritettu, lähetettiin

ylimajoitusmestari valtaamaan Oulun kaupunkia kaikella kiireellä. Lopulta määrättiin ye:n päällikkö, ev M Wetzter, johtamaan Haapamäen eteläpuolelle muodostuneen tärkeän rintaman puolustusta. Hänen paikalleen esikuntaan tuli ev K E Berg.

Tukialueen luomisen jälkeen oli päämaja saatettava sellaiseen kuntoon, että sodan ylijohdo voi sen avulla sekä sotilaallisesti että hallinnollisesti ohjata sodan kulkua.

Helmikuun 10. pnä tehtiin ylipäällikölle ehdotus päämajan uudesta organisaatiosta. Saman kuukauden 15. pnä hyväksyi Mannerheim päämajan käskyllä n:o 10 seuraavan kokoonpanon, joka tuli voimaan 16. 1. ¹⁾

I Yleisesikunta

1. Ylimajoitusmestarin osasto
 - A Joukkojen liikuntasto (= optsto, kirj huom)
 - B Tietotoimisto (= tiedustelu-)
 - C Yhteyststo
 - D Topografitsto
2. Kanslia
3. Henkilöosasto
4. Komento-osasto

II Ase-esikunta

III Etappiesikunta

1. Intendenttiosasto
2. Liikenneosasto
3. Saniteettiosasto
4. Postiosasto
5. Sähkölennätinosasto
6. Poliisiosasto

IV Kenraalitarkastus joukkojen opetusta varten

Itse käsky sisälsi vielä kohdat 2—11, joiden pääsisältö oli:

- 2) Jokaiselle päämajan alaosastolle järjestetään erityisiä toimistoja. Kirjoitukset ja sähkösanomat käskynalaisilta virastoilta tulisi mahdollisuuden mukaan osoittaa seuraavasti:

Yleisesikuntaan, päämajaan asiat, jotka koskevat niin hyvin omaa kuin vihollisen toimintaa, sähkö- ja puhe-
linnyhteyksiä, aluesuhteita ym.

¹⁾ PM käskyn n:o 10/15.2.1918 liite

Ase-esikuntaan, päämajaan asiat, jotka koskevat aseita ja ampumatarpeita.

Etappiesikuntaan, päämajaan asiat, jotka koskevat elintarpeita, hevosia, kulkuneuvoja, kalustoa (paitsi aseita ja ampumatarpeita), sairashoitoa, rautatiekuljetuksia, posti- ja poliisitoimintaa.

Ylitarkastajan osastoon, päämajaan asiat, jotka koskevat värväystä ja joukkojen opetusta.

- 3) Näihin neljään eri toimistoon tulevat asiakirjat, sekä kirjalliset että sähkösanomat, merkitään kirjoihin juoksevine numeroineen. Ulosmenevät kirjelmät rekisteröidään juoksevine numeroineen ja säilytetään konseptissa. Tulevat ja menevät puhelinkeskustelut merkitään erityiseen päiväkirjaan, joka on tehty oheenliitetyn ohjeen mukaan.
- 4) Esittely korkeimmalle päällikölle tapahtuu hänen määrämällään ajoilla; jos kiireellisessä tapauksessa esittely muina aikoina katsotaan tarpeelliseksi, tapahtuu siitä ilmoitus. Ase-esikunnassa, etappipäällikön ja ylitarkastajan luona käsitellyt asiat esitetään yleisesikuntapäällikölle ennen esitystä ylipäällikölle.
- 5) Päämajasta lähtevät määräykset ja ohjeet, jotka eivät ole ylipäällikön allekirjoittamia, allekirjoittaa erityisten määräysten mukaan yleisesikuntapäällikkö (jos asia koskee joukkojen toimintaa, muutamissa tapauksissa ylimajoitusmestari), asetarkastaja, etappipäällikkö ja ylitarkastaja "käskystä".
- 6) Virantekoaika päämajan kaikissa toimistoissa klo 9 ap. —12, 1—5.30, 7.30—10 ip.; muilla ajoilla otetaan myös tiedot puhelimesta.
- 7) Henkilökunta, joka on upseerivirassa, saa päivittäin klo 9 ip. ylimajoitusmestarin osastossa tiedot tilanteesta rintamalla.
- 8) Päälliköt rintamalla Haapamäki, Pieksämäki ja Antrea alistuvat välittömästi alleni.
- 9) Piiripäälliköt tottelevat välittömästi etappipäällikköä. Kysymyksissä, jotka koskevat värväystä ja harjoitusta, tulee heidän noudattaa ylitarkastajan ohjeita sekä siinä, mikä koskee niitä piiripäälliköitä, joiden alueella sotatoiminta tapahtuu, tulee heidän myöskin totella taisteluryhmien päälliköitten ohjeita. Lähempiä ohjeita, jotka koskevat näitä asioita, tullaan antamaan.

- 10) Esikunnan antamia käskyjä tullaan jakamaan tarpeellisissa otteissa käskynalaisille päälliköille.
- 11) Kaikkia armeijaan kuuluvia muistutetaan vakavasti siitä, mikä merkitys on sillä, että tiedonantoja, jotka koskevat olosuhteita ja taisteluvoimien toimenpiteitä, ei jätetä sivullisille henkilöille.

3. Päämajan sijainti, siirrot ja johtosuhteiden järjestely

Kun käskyt aseellisen toiminnan valmistelusta olivat viestikapulana kiertämässä kylästä kylään, siirtyi Mannerheim 27.1. valitsemalleen komentopaikalle Ylihärmään. Täällä kauppias Viitasalon talossa, jonne oli puhelinyhteys, ylipäällikkö odotti ilmoituksia ensimmäisistä aseistariisumisista osastojen johtajilta kenrm v Gerichiltä, ev Wetzertiltä ja ev Bergiltä. Kun hän 28.1. klo 9 sai tiedon Seinäjoen valtaamisesta, hän päätti käydä siellä, olihan se liikenne- ja yhteysverkon määrittämä luonnollinen ylipäällikön tuleva komentopaikka. Hän saapui Seinäjoelle 28.1. klo 10, jonne Päämaja myös siirtyi.

Helmikuun 9. päivänä Mannerheim päätti sijoittaa päämajan tärkeimmät elimet junaan, jonka asemapaikaksi määrättiin Seinäjoki. Noin kahdeksi kuukaudeksi tästä junasta tuli päämajan työpaikka ja sen henkilöstön asunto.

Päämajan ylimajoitusmestarin osasto oli sijoitettu junassa rautatievaunuihin, nimittäin kahteen kansainväliseen ravintola- ja yhteen henkilövaunuun. Ensimmäinen niistä oli ylimajoitusmestarin työhuone ja operatiivinen toimisto, jossa tilannekartat olivat esillä, toisessa olivat tiedustelutoimisto, yhteystoimisto ja yleisesikunnan kanslia ja kolmannessa oli Hughes-lennätinosasto²⁾, jossa välitettiin ensi sijassa yli-

²⁾ Hughes-sähkölennätin on kirjaimia nauhalle painava lennätin, joka oli ollut käytössä Suomessa jo v:sta 1860, ja jonka vasta nykyiset Siemens-kaukokirjoittimet ovat syrjäyttäneet Posti- ja lennätinlaitoksessa.

Hughes-kone oli aikanaan merkittävä keksintö kirjoitusnopeutensa johdosta ja sitä käytettiin sellaisilla yhteysväleillä, joilla liikenne oli niin suuri, että Hughes-konetta vanhempi sähkölennätin, morsemerkköistä työvä morsekkone ei kyennyt yhteystarvetta tyydyttämään. Koneen ainoana varjopuolena oli, että se vaati viestittäjältä, ”jusistilta”, pitkän harjoitusajan ja suurta kätevyyttä. Ulkoasultaan kone oli pöytämainen, jossa oli pianon koskettimien kaltaiset kirjasinäppäimet.

Hughes-lennätin oli käytössä myös Talvisodassa ja Suomen Sodassa 1941—45, joskin kenttäyhteyksillä käytettiin Hell-kenttäkaukokirjoitinta.

majoitusmestarin osastolle tulevat ja sieltä lähtevät sanomat. Ylipäälliköllä oli neljäs vaunu. Siihen kuului myös pieni vastaanottohuone, jossa olivat hänen adjutanttinsa Kekoni sekä lähettinsä. Vaunujärjestystä muutettiin helmikuun 10. pnä siten, että etumaisiksi tulivat ne vaunut, joihin operatiivisen osaston ja yhteystoimiston henkilökunta oli aiottu, senjälkeen toimisto ja operatiivisen osaston työhuone, sitten ravintolavaunu ja lopuksi ylipäällikön ja päämajan vanhimpien virkailijoiden vaunut. Tilaa lisättiin siten, että asemaseudulta hankittiin asunnot niille henkilökuntaan kuuluville, joiden ei ollut välttämätöntä seurata ylipäällikköä hänen matkoillaan eri rintamakaistoilla. Juna oli näihin saakka seissyt aivan aseman edessä, mutta nyt se vaihdettiin sivuraiteelle ja ympäröitiin korkealla rautalanka-aitauksella, joka oli suojana ylläkön varalta ja samalla helpotti puheillepyrkivien valvontaa.

Edellä esitetyssä PM:n käskyssä n:o 10/15.2.18 mainitaan 8. kohdassa johdettavat rintamat, Haapamäen eli Hämeen rintama, jonka komentajana oli ev Wetzer (kntop Vilppula), Pieksämäen eli Savon rintama, komentajana kenrm Löfström (kntop Mikkel), (käytti itse käskytyksessään nimeä Toll) ja Antrean eli Karjalan rintama, komentajana kapt Sihvo (kntop Antrea). 17.2. johtosuhteet järjestettiin siten, että Päämajan alaisena oli lisäksi Satakunnan ryhmä, ev Linder, (kntop Kankaanpää). Käskyissä käytetään yleensä milloin rintama-, milloin joukot- tai ryhmä-nimitystä, viimeksimainitun vähitellen vakiintuessa.

Paitsi sotänäyttämön ryhmiä oli Päämajan alaisena myös sk-piirit. PM:n käskyn n:o 10 kohdassa 9. mainittuja piiripäälliköitä oli 11³⁾, joista tosin kolmen toiminta-alue oli tällöin jäänyt punaisten puolelle.

1. Oulun	sk-alue, päällikkönä	ltn v Wright
2. Vaasan	” ”	kenrm v Gerich
3. Satakunnan	” ”	kapt Nordensvan
4. Turun	” ”	kapt Fabricius
5. Uudenmaan	” ”	ev Standentskjöld
6. Hämeen	” ”	ltn Suolahti

³⁾ Sk-piirejä oli v 1917 ollut 29, mutta näitä oli johdettavien vähentämiseksi yhdistetty sk-alueiksi. Luetellut päälliköt ovat Vapaussodan aikaessa päällikköinä olleita.

7. Jyväskylän	sk-alue, päällikkönä	ratsumest Tulander
8. Kuopion	” ”	—,— Malm
9. Karjalan	” ”	metsäherra Sivén
10. Mikkelin	” ”	evl Aminoff
11. Viipurin	” ”	evl Wårnhjelm

Hämeen rintaman ratkaisutaistelujen ajaksi siirrettiin päämajajuna 21. 3. Vilppulaan, siis verrattain lähelle päätoimintasuunnan taisteluja. Täältä käsin Mannerheim kävi mm Wetzlerin komentopaikalla Vehmaisissa.

Tampereen operaation eri taisteluosastot olivat suoraan Päämajan alaisia: ryhmä Linder, Ikaalisissa ja Lavialla, Os Hjalmarsson Viroilla, ryhmä Wetzler Ruovesi—Vilppula—Mänttä-alueella ja Osasto Wilkman Jämsässä.

Johtamisen helpottamiseksi alistettiin 29. 3. Tampereen edessä olevat Wilkmanin osat Wetzlerille.

Samanaikaisista johtosuhtemuutoksista kotialueella mainittakoon, että 25. 2. erotettiin pohjoisosa Oulun sk-piiriä Pohjolan sk-piiriksi, päällikkönään maj W Fright, maj Weckmanin jäädessä Oulun piirin päälliköksi.

Sotatoimien painopisteen siirtyessä Karjalan rintamalle muutti Päämaja 10. 4. — siis vain neljä päivää taistelujen Tampereella tauottua — Mikkelisiin. Mikäli kyseessä olisivat olleet koulutetut esikunnat ja joukot, olisi päämajan ehkä voinut jättää Hämeen suunnalle. Jatkuivathan taistelut vielä Hämeen ja Satakunnan rintamilla, ja saksalaisten toiminta huhtikuussa Hangosta Helsinkiin, Hämeenlinnaan ja Lahteen kiinnosti myös ylipäällikköä. Hämeessä Mannerheim olisi lisäksi ollut lähempänä Vaasassa toimivaa hallitusta. Mutta hän halusi olla lähellä ratkaisevia rintamataisteluita, joita hän oli hallituksen edustajille ilmoittanut henkilökohtaisesti johtavansa. Siksi hän siirsi päämajansa sotatoimien painopisteen mukaan idemmäksi.

Mikkelissä päämaja poistui junasta asettuen kaupungintalolle. Täältä Mannerheim järjesti joukkojen keskittämisen Karjalan rintamalle, johti Vapaussodan toisen suuren ja lopullisesti ratkaisevan sota-toimen — Viipurin ja Kannaksen operaation — sekä säännösteli toiminnan Hämeen — Satakunnan ja Savon rintamilla.

7. 4. joukot oli jaettu Länsi- ja Itä-armeijoihin (Wetzer kntop Tampere ja Lofström kntop vielä tässä vaiheessa Mikkeli). Jo 4. 4. oli kenrmi Lofström saanut ylipäälliköltä käskyn — samalla kun hänet määrättiin valmistelemaan Itäarmeijan tulevia operaatioita — siirtää esikuntansa Elisenvaaraan⁴⁾. 21. 4. Päijänteen ja Saimaan väliset joukot otettiin takaisin suoraan Päämajan johtoon (Savon ryhmä, ev Tunzelmann, kntop Kouvola), koska Itäarmeijan oli vaikea johtaa Karjalasta Savon suuntaa ja Päämaja oli jo tällöin siirtynyt Mikkeliin.

Mannerheim lunasti lupauksensa johtaa itse Itäarmeijan operaatioita sillä lailla, että hän nimitti ItäA:n alaisiksi muodostettavien hyökkäysryhmien komentajat ja antoi heille tarpeelliseksi katsomiaan ohjeita suunniteltujen operaatioiden suoritusta varten (Ryhmä Sihvolle ennakkotieto 4. 4., Ryhmä Wilkmanin ja Ryhmä Ausfeldtin komentajat samoin kuin evl Sihvokin olivat PM:ssä orientoitavana huhtikuun 15. päivän paikkeilla).

Mannerheim antoi siis operaatiosuunnitelman rungon, johon ItäA:n johto liitti yksityiskohdat. Varsinaisten taistelujen aikana hän ei suinkaan pyrkinyt johtamaan kenrmi Lofströmin ohi, sillä olosuhteet olivat jo toisenlaiset kuin Tampereen operaation aikana, hänellä oli nyt alaisenaan armeijan komentaja ja ylipäällikön kokonaistehtävä oli ItäA:n, LänsiA:n ja saksalaisten voimien välisen yhteistoiminnan säännösteleminen. Hänellä ei ollut mahdollisuutta yhtä vähän kuin syytäkään puuttua ItäA:n tehtävien suoritusten yksityiskohtiin muuten kuin reservien irroittamisella muilta rintamilta ItäA:n komentajan käyttöön.⁵⁾

Valkoisen armeijan johtamisen yhteydessä on käsiteltävä myös kieli-kysymystä. Joskin PM:n käskykieli oli alussa ruotsi, käskytettiin alaspäin yleensä käskyn vastaanottajan kielen mukaan. 26. 2. määräsi Mannerheim, että kaikki päiväkäskyt, kiertokirjeet ja PM:n kirjelmät on laadittava suomeksi ja tarvittaessa liitettävä ruotsinnoos mukaan.⁶⁾

⁴⁾ J O Hannula: Itäarmeijan operaatioiden suunnittelu ja johto v 1918 s 11 ss

⁵⁾ katso J O Hannula: Itäarmeijan operaatioiden suunnittelu s 44 ss ja 76—107

⁶⁾ kts lähemmin esim Tiede ja Ase n:o 6 s 37—38 Tuompo: Poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suhteet

II YHTEYSTARVE JA YHTEYS- MAHDOLLISUUDET

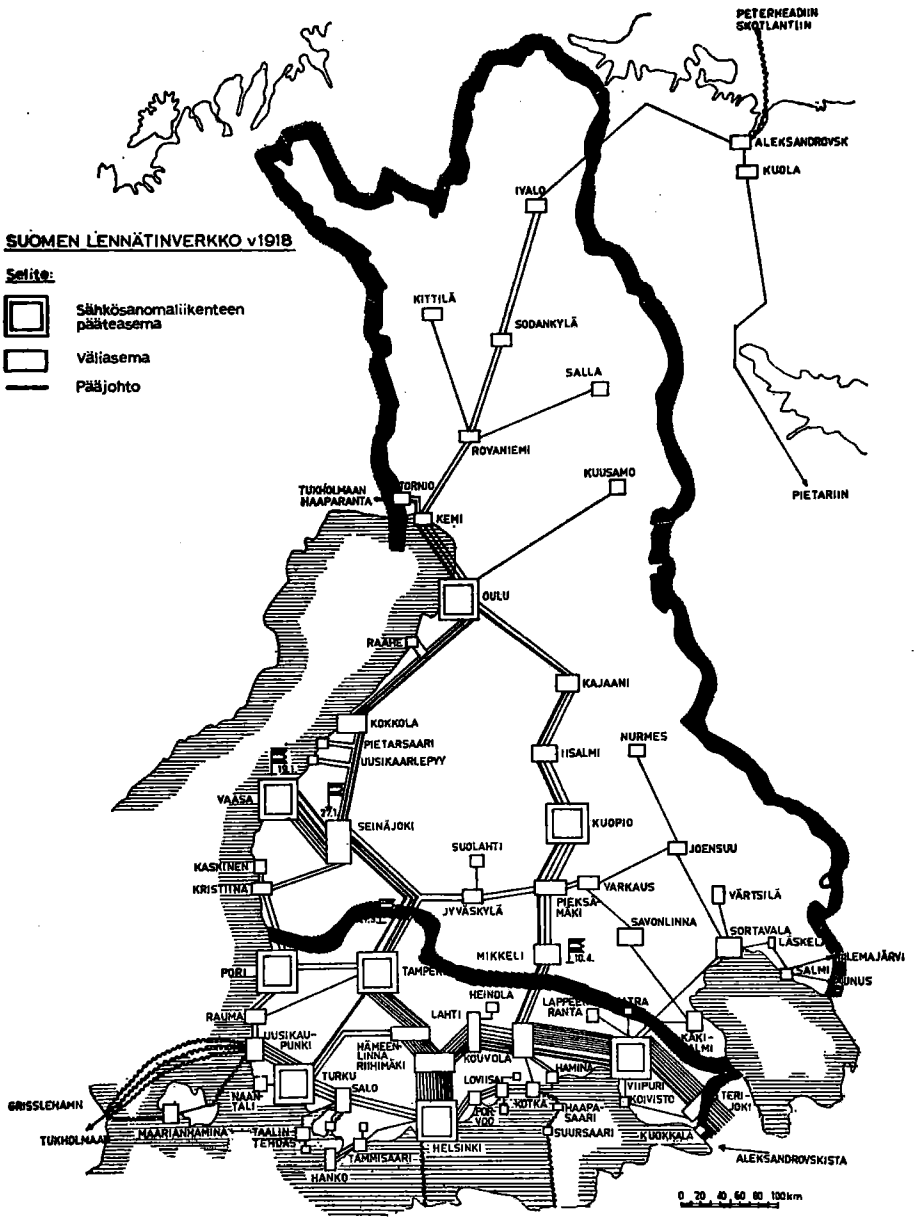
1. Päämajan yhteystarve

Vapaussodan valkoisen armeijan päämajan yhteystarve ylipäällikön valitsemalta tukialueelta Etelä-Pohjanmaalta oli monitahoinen.

Se koostui

- yhteystarpeesta siviilisektoriin
 - laillista ylintä valtiovaltaa edustavaan Senaattiin, jonka senaatto-reista osa oli jo Vaasassa, mutta osa, mm senaatin puheenjohtaja Svinhufvud vielä punaisessa Helsingissä,
 - kaikkiin laillista yhteiskuntajärjestystä kannattaviin viranomai-siin, virkamiesjärjestöihin ja virkamiehiin,
 - punaisella alueella toimivaan tiedusteluorganisaatioon tietojen saamiseksi alueella tapahtuvista joukkojen siirroista, materiaali-kuljetuksista, hyökkäysvalmisteluista, mielialasta sekä diplo-maattisista ratkaisuista punaisten puolella,
- yhteystarpeesta joukkoihin
 - aluksi kaikkiin valtakunnan alueella toimiviin suojeluskunta-piirien päällikköihin, organisaation kehittyessä yhä suurempien joukkojen komentajiin huipentuen päämajan alaisten ryhmien, jopa armeijoiden johtamiseen,
 - jatkuvasti myös punaisen Etelä-Suomen alueelle jääneisiin suo-jeluskuntajoukkoihin, erikoistapauksena mm Uudenkaupungin suojeluskuntaan Ahvenanmaalla,
- yhteystarpeesta ulkomaille
 - luotettavien rintamautusten saamiseksi Saksasta sekä yhteyden ylläpitämiseksi JB 27:n käytöstä määrääviin saksalaisiin johtajiin sekä
 - nuoren vapausarmeijan voittojen ja tarkoituksien ilmoittami-seksi ulkovalloille sekä väärin huhujen torjumiseksi.

Myöhemmin syntyi yhteystarve myös Ahvenanmaalla, Hangossa ja Loviisassa maihinnousseihin saksalaisiin apujoukkoihin.

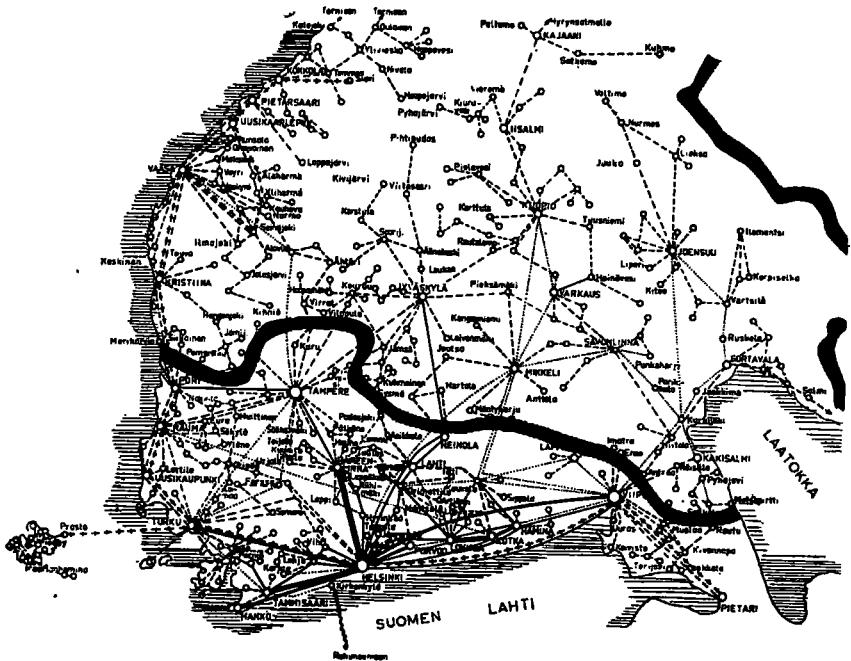
Kuva 2
Kaavio Suomen lennätinverkosta v 1918. Piirroksessa lisäksi rintamalinjan kulku sekä päämajan paikat siirtymispäivineen.

2. Valtakunnallinen viestitilanne ja ulkomaan yhteydet

Valtakunnallisesta viestiverkosta voidaan v 1918 puhua vain lennätimen yhteydessä, joka oli ainoa maan äärestä ääreen ulottuva viestiverkko (kuva 2), mahdollistihan se Suomen Suuriruhtinaskunnan rajojen sisäpuolella lennätinsanomiat aina Kuokkalasta Ivaloon ja Maarianhaminasta Kajaaniin. Lennätinkalustona (vrt alaviitta 2) oli suurimmaksi osaksi morse-koneet. Vain tärkeimmillä yhteysväleillä (Helsinki—Oulu, Helsinki—Vaasa, Helsinki—Turku, Helsinki—Tampere, Helsinki—Tallinna ja Helsinki—Pietari) oli Hughes-koneita. Ulkomaanyhteydet Uudestakaupungista ja Haaparannasta Ruotsiin sekä Helsingistä ja Kotkasta Viroon olivat lennätinkaapeleita. Sen sijaan Pietarin suuntaan oli rakennettu avojohto. Lisäksi jatkuivat lennätinlinjat Pohjois-Suomessa Ivalosta Aleksandrovskiin, josta I maailmansodan aikana oli rakennettu merikaapeli Peterheadiin Skotlannissa.

Suomenmaalaisen lennätinpiirin ohella valtion rautateiden lennätinverkko alkoi olla miltei valtakunnallista luokkaa, mutta jäi sen pohjoisin piste lännessä Rovaniemelle, Keski-Suomessa Kajaaniin ja Itä-Suomessa Nurmekseen näille paikkakunnille ulotetun rautatien liitännäisinä. Ensimmäinen poikittaislinja oli Haapamäen—Pieksämäen—Eli-senvaaran tasalla ja toinen Riihimäki—Viipuri tasalla.

Yksityisiä puhelinlaitoksia oli Suomessa tällöin yli 200. Yhtenäisin puhelinverkko oli Etelä-Suomessa, missä Etelä-Suomen Kaukopuhelin Osakeyhtiön kaukojohdot ulottuivat Helsingistä Vaasaan, Jyväskylään, Kuopioon ja Joensuuhun (kuva 3). Muiden puhelinlaitosten poikittaislinjoja oli mm Porin—Tampereen—Jyväskylän—Pieksämäen (Jyväskylä—Pieksämäki puhelinlinja valmistui tosin vasta v 1918 aikana)—Savonlinnan—Kurkijoen tasalla ja tästä etelämpänä. Etelä-Suomen verkkomaiset yhteydet jatkuivat Keski- ja Pohjois-Suomeen keskittyen neljään suuntaan, joista lännessä Pohjanlahden rannikon yhteydet jatkuivat Ouluun ja Tornioon, pohjoisimpana Ylitornio, Keski-Suomessa Jyväskylästä pohjoiseen aina Pihtiputaalle, Kuopion suunnassa Kajaaniin ja Hyrynsalmelle sekä Kurkijoen—Joensuun suunnassa Nurmekseen ja Valtimoon. Poikittaisten yhteyksien puute teki nämä neljä haaraa erillisiksi, vaikka Oulusta oli esimerkiksi linjat Vaalaan ja Kuumosoon. Tornion Haaparantaan oli puhelinlinjoja, mutta ne olivat vain Tornion keskuksen tilaajalinjoja eikä keskusten välisiä johtoja.

Kuva 3

Suomen puhelinlinjoja v:een 1918 mennessä. (Ehjä ja pisteviiva Etelä-Suomen Kankopuhelin Oy:n linjoja, katkoviiva muitten yhtiöitten linjoja, +++ venäläisen sotaväen puhelinlinjoja.)

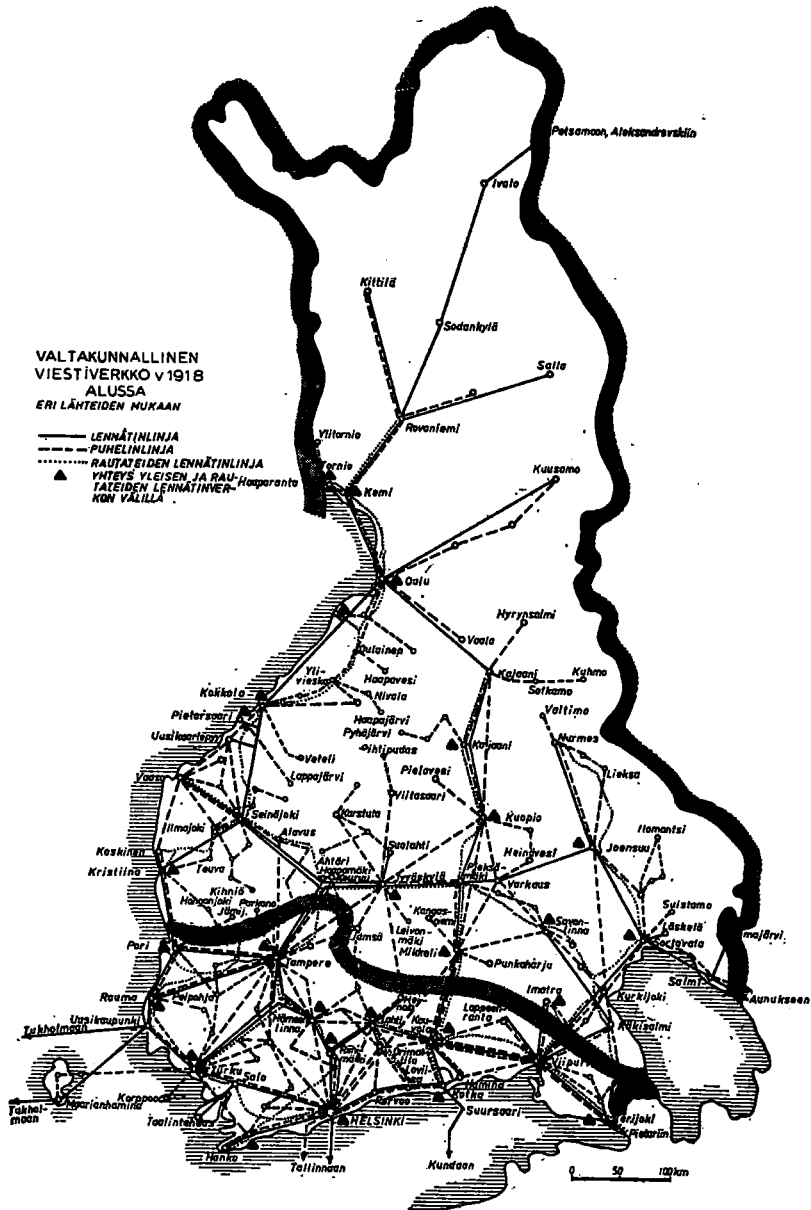
Lennätinlinjoilla voitiin Pohjois-Suomessa myös puhua välillä Rovaniemi—Kittilä ja Rovaniemi—Sodankylä.

Porkkala—Tallinna kaapeli oli ainoa puhelinkaapeliyhteys ja johdinlinja Helsinki—Pietari ainoa puhelinavojohdinlinja ulkomaille. Yhteys Salmista Viteleeseen oli paikallista luokkaa.

Venäläisen sotaväen erityiset puhelinlinjat ulottuivat Pohjanlahden rannikolle Sieviin saakka, rakentamistavotteena Oulu, jonne ei linjaa kuitenkaan ennen Vapaussodan puhkeamista saatu valmiiksi, vaan se jäi itsenäisen Suomen rakennettavaksi.

Johdinverkoista tehty yhdistelmäkaavio on kuvassa 4.

Olemassaolevilla Luotsilaitoksen Bogaskär—Ahvenanmaa radiolinjalla sekä venäläisen sotaväen kiinteillä radioasemilla ⁷⁾ ei ollut valtakunnallista merkitystä.

Kuva 4

Yhdistelmäkaavio johdinverkoista

Vaikkakin Mannerheimin ratkaisuun päämajan sijoituspaikasta vaikutti erityisesti venäläisten voimien vähyys Pohjanmaalla ja vastaavasti sk-organisaation suuri valmius, on tähän valintaan vaikuttanut varmaan yleisten yhteyksien rinnalla myös viestiyhteydet, joskaan Mannerheim ei sitä muistelmissaan suoraan sano muuten kuin ulkomaiden osalta: "Vaasasta ja muista satamakaupungeista voitiin pitää yhteyttä ulkomaihin." Esim Karjalasta ei tätä mahdollisuutta olisi ollut.

Lisäksi Mannerheim korosti Haapamäen—Pieksämäen radan haltuunoton tärkeyttä yhteyden vuoksi Karjalaan. Paitsi rautatieyhteyttä liittyi siihen myöskin lennätinyhteys.

III VIESTITOIMINTA

1. Viestitoiminnan johto ja viestijoukot

Valtakunnallisen viestitoiminnan kannalta olisi itsenäisyysjulistuksella pitänyt olla mm se seuraanto, että kun valtiollinen yhteys Venäjään oli päättynyt, myös täällä oleva "Suomenmaalainen lennätinpiiri" olisi järjestetty suomalaiseksi virastoksi.

Rintaman kulun mukaisesti tulivat rintaman pohjoispuolella olevat lennätintoimipaikat valkoisen armeijan johtoon ja Vaasan senaatin määräämisvallan alaisiksi. Helmikuun 10 päivänä Mannerheim julisti lennätinlaitoksen suomalaiseksi virastoksi ja vaati sen virkamiehiä toimimaan vain maan laillisen hallituksen hyväksi. Tämä Mannerheimin esitys hyväksyttiin senaatissa 13. 2. 1918 ja Vaasan sähkölennätinkontto-

7) Joskin kirjoituksessa on tässä käytetty radio-sanaa käsitteen ymmärtämisen helpottamiseksi, oli tällöin kysymys kipinälennättimistä eli langattomista lennättimistä, joilla viestitys ilman johtimia aloitettiin. Sotaväki käytti kipinälennättimiä paitsi kiinteinä asemina ja aluksissa myös liikkuviin ajoneuvoihin sijoitettuna maavoimien käytössä. Kipinälennätin häiritsti muita kipinälennättimiä hyvin laajalla taajuusalueella. Vasta radioputken käyttöönoton jälkeen päästiin kenttäkalustossa aivan I maailmansodan loppuvaiheessa käsitteellisesti nykyisen sähkötyöradion alkumuotoon, mutta näitä ei vielä yleensä ollut Vapaus sodassa. Joskin jäljempänä saataan mainita radio viestivälineenä, on se kalustollisesti ymmärrettävä kipinälennättiminä ellei toisin ole erikseen mainittu.

Ym venäläisen sotaväen radioasemat eli siis kipinälennättimet sijaitsivat Viipurissa, Suursaarassa, Santahaminassa, Hangossa, Utössä, Eckerössä, Maarianhaminassa, Riihimäellä ja Vaasassa.

rin päällikkö Konstantin Wegge määrättiin aluksi lennätinlaitoksen väliaikaiseksi johtajaksi, mutta jo muutaman viikon kuluttua tuli hänen tilalleen Raf Rosendahl aina 13. 5. 1918 saakka, jolloin entinen Suomenmaalaisen lennätinpiirin päällikön apulainen Emil Öhman sai koko Suomen lennätinhallituksen päällikkyuden.

Pohjois-Suomen puhelinlinjat olivat luonnollisesti myös valkoisen armeijan käytössä. Kaikki sotatoimialueella olevat yhteydet olivat Päämajan käskyvallassa, joka myös piti johtoja kunnossa sikäli kun ne olivat tarpeellisia sotatoimia varten.

Viestitoimintaa johti aluksi ev Tunzelman v Adlerflug muiden toimiensa ohella. Koska viestitoiminnan järjestelyyn ei alussa ollut varsinaista ammattimiestä, saattoi esim esikuntapäällikkö itse suorittaa viestittämistä ja salakirjoittamista. Ylimajoitusmestari taas mm tilasi Suomen lähetystöstä Tukholmasta 300 kpl 3 V puhelinparistoa ja ylipäällikön nimissä tilattiin kuparia jne. Alkuvaiheen yhteystiedusteluja koskevat sähkeet lähetettiin ylimajoitusmestarin nimissä mm tiedusteltaessa yhteysväliä Jyväskylä—Pieksämäki.

Yhteystoimiston ja -toiminnan systemaattinen järjestelytyö alkoi varsinaisesti sen jälkeen kun yhteystoimiston päälliköksi oli helmikuun 12. pnä nimitetty silloin 31-vuotias kapteeni G Höckert ⁸⁾ ja teknilliseksi avustajaksi vanhempi lennätinmekanikko K Meller.

⁸⁾ Osallistuttuaan Oulun punaisten aseistariisumiseen hakeutui entinen Venäjän laivaston Ahvenanmaan alueen viestiupseeri, kapteeni Georg Herman Höckert valkoisen armeijan yhteyteen. Oltuaan jonkun aikaa Nenosen apulaisena Pietarsaareissa tykistöä järjestämässä ilmoittautui hän Seinäjoella Mannerheimin päämajassa ja määrättiin yhteystoimiston päälliköksi, eli siis Vapaussodan viestikomentajaksi. Koska hän on vielä elossa, mutta tietoja hänestä on julkisuudessa esitetty ihmeteltävän vähän, lienee aihetta mainita hänestä myös jotain lisähenkilötietoja.

Georg Gabriel Herman Höckert on syntynyt 13.12.1886 Pietarissa, jossa käytyään reaaliyseo tuli ylioppilaaksi v 1904. Tämän jälkeen hän v 1905 meni Pietarin Meriakatemiaan (Merisotakoulu), jonka suoritettuaan valmistui upseeriksi v 1908. Meriupseeriuransa hän aloitti purjehtimalla linjalaiiva "Slava":lla vv 1908—09 tullen v 1910 torpeedovene "Protshnij":n I upseeriksi ja yliluutnanttina v 1912 torpeedovene "Proluschnyj":n päälliköksi. Vuoden 1913 hän toimi torpeedovene "Gremeshtij":n lippu-upseerina ja päällikkönä siirtyen v 1915 Ahvenanmaan viestialueen päälliköksi toimien tässä tehtävässä Venäjän vallankumoukseen saakka.

Alkuperäisessä upseerilouettelossa — itsenäisen Suomen ensimmäisessä — on musteella kirjoitettuna:

Höckert, Georg, kapten, Förbindelsedetaljen. Införd i rullorna 18/2—18 DO n:o 3, major 22/3—18 Do n:o 28, Frihetskorset 3 klass 12.4.1918 Do n:o 39

Kuva 5
Majuri Höckert v 1918

Kuva 6
Ins A Lindberg

Suomen Tasavallan sotajoukkojen ylipäällikön päiväkäskyssä n:o 3
18. 2. 1918 todetaan mm, että

”Suomen Tasavallan aseistettujen voimien luetteloon merkitään seuraavat
upseerit ja virkamiehet:

Georg Höckert	kapteeni	yhteysasiat	Ylipäällikön esikunta
---------------	----------	-------------	-----------------------

Näin jälkeinpäin voidaan todeta miten tälläkin kohdalla — vertauk-
sena oikean miehen saaminen oikealla hetkellä Vapaussodan ylipäälli-
köksi — Päämaja sai oikean miehen oikealla hetkellä hoitamaan yhteys-
asioita, miehen, joka tunsii valtakunnalliset yhteysmahdollisuudet sekä
joka niin upseeri- kuin teknillisen koulutuksensa perusteella kykeni
organisoimaan ja johtamaan, paikoitellen suorastaan improvisoimaan sen
toiminnan, mitä tarvittiin valtakunnallisen yhteysverkon muuttamiseen
palvelemaan sodanjohtoa ja suorittamaan tämän tehtävän vaatimat täy-
dennykset viestiverkkoon. Hän — kuten Törngren ⁹⁾ kirjoittaa — ”työs-
kenteli nopeasti, tarmokkaasti ja määrätietoisesti saaden tehokasta apua

⁹⁾ G M Törngren: Valkoinen sodan johto (Donner ym Suomen Vapaussota VIII)

lähimmältä teknilliseltä apulaiseltaan, eikä koskaan tehnyt mitään numeroa huomattavasta osuudestaan suuren tehtävän ratkaisussa”.

Yhteystoimiston päällikön toimiessa viestikomentajana, ts valkoisen armeijan lennätinpäällikkönä sekä päämajan ja rintamajoukkojen yhteyksien järjestämisen johtajana muodostui yhteysasioita hoitamaan myös toinen elin, nimittäin etappiesikunnan sähkölennätinosasto. Ne väliaikaiset johdot, joita rakennettiin, oli nimittäin takanapäin korvattava pysyvillä laitteilla, ja tämä tehtävä jäi lennätinosastolle.

Etappiesikunnan organisaation kehittyessä käytännön vaatimalla tavalla aluksi eversti G Theslöfin johdossa koottiin sinne muidenkin alojen teknillisesti koulutettuja henkilöitä. Heidät määrättiin erityiseen insinööriesikuntaan, jonka toimipaikaksi tuli Vaasa. Sähkölennätinosastosta tuli yksi insinööriesikunnan osasto ”Puhelin- ja sähkölennätinosasto”-nimisenä. Osaston päälliköksi määrättiin insinööri Harald Silander. Insinööriesikuntaan kuului lisäksi mm sähköosasto, päällikkönä insinööri Hj Kario ja myöhemmin vielä koneosasto, jolle siirtyi mm pääintendentuurin entiset puhelimien ja puhelinjohtojen, lennättimien yms hankintatehtävät.

Seuraava etappipäällikkö oli majuri R Walldén, joka kehitti edelleen etappiesikunnan organisaatiota. Insinööriesikunnan osalta maa jaettiin insinööripiireihin, jotka saivat tehtävänsä etappiesikunnalta ja myös ryhmien komentajilta. Näitä piirejä oli sodan lopussa kahdeksan.

Insinööri Silanderin jälkeen määräsi Mannerheim lennätinosaston päälliköksi Etelä-Suomen Kaukopuhelinyhtiön apulaisisännöitsijän insinööri Anton Lindbergin, joka oli päässyt pakenemaan punaisesta Etelä-Suomesta Ruotsin kautta ja toi tullessaan sieltä kenttäpuhelimia ja johtoa.

Kolmantena toimivana elimenä mainittakoon Pääesikunnan yhteystoimiston ja Etappiesikunnan lennätinosaston ohella Pietarsaaren viestivarasto, jonka päällikkönä toimi ruotsinmaalainen silloinen kapteeni K A L von Heijne. Helmikuun lopussa annetun johtosäännön mukaan kuului varastolle paitsi viestimateriaalin vastaanotto ja toimittaminen joukoille, myös ehdotusten teko hankittavasta kalustosta.

Viestitoiminnan alku oli näin ollen osittain kolmitahoinen, joskin operatiivisen viestitoiminnan selvä painopiste oli yhteystoimistossa.

Maaliskuun 8. p:nä Mannerheimin korjaamassa ja allekirjoittamassa käskykonseptissa, joka julkaistiin PM:n käskynä n:o 561/10.3.18 käsitelään ensi kertaa yhtäaikaa näitä kaikkia viestitoiminnan aloja. Käskyn 1. kohdassa määrätään valtion lennätin, rautateiden lennätin sekä yksityiset puhelinyhtiöt sotilaallisen toiminnan rajoissa sekä langattomat lennättimet olemaan sotatoimialueella¹⁰⁾ Pääesikunnan yhteystoimiston alaisia ja kotialueella Etappiesikunnan lennätinosaston alaisia.

Yhteystoimistoon määrättiin käskyssä n:o 561 13.3. alkaen majuri v Heijne ja edelleen kapteeni Höckert. Käytännössä ei v Heijne ehtinyt olla yhteystoimistossa juuri nimeksikään, sillä hänet satoi Pietarsaareen neljän kenttälennätinosaston¹¹⁾ kouluttaminen ja varustaminen siihen asti kunnes hänet itsensä määrättiin Itäarmeijan esikunnan yhteystoimiston päälliköksi (viestikomentajaksi) sotatoimen painopisteen siirtäessä Tampereen valtauksen jälkeen Karjalaan¹²⁾. Höckert ylennettiin 22.3. majuriksi.

Etappiesikunnan lennätinosaston päälliköksi määrättiin edelleen insinööri Lindberg. Käskyn liitteenä oli johtosääntö lennätinosastolle. Lennätinosaston tähänastisia tehtäviä laajennettiin siinä siirtämällä viestikalustoasiat Pietarsaaren viestivarastolta osastolle. Kalustohankinnoissa lennätinosaston päällikkö veloitettiin neuvottelemaan yhteystoimiston päällikön ja kenttälennätinpataljoonan¹³⁾ komentajan kanssa.

¹⁰⁾ Jo 19.2. oli sotatoimialueen ja kotialueen rajaksi määrätty tasa Kristiina—Kauhajoki—Peräseinäjoki—Ähtäri—Jyväskylä—Pieksämäki—Savonlinna—Elisenvaara.

¹¹⁾ Kenttälennätinosastot olivat alkuaan muodostetut Pietarsaaren tykistökoulun yhteydessä kapt A Hamiltonin aloitteesta, ensimmäisenä järjestäjänä ja kouluttajana ruotsalainen ins S Tennander, jonka työtä kapt v Heijne jatkoi. Runkomiehistö oli vapaaehtoista, jota täydennettiin myöhemmin AseVL:n mukaan palvelukseen astuneilla. Kenttälennätinosastot olivat linjanrakennuskomppanioita, joihin kuului "esikunta", 6 "jaosta", joissa kussakin jaoksen päällikkö, 3 puhelinmiestä, 4 linjamiestä, 3 ajomiestä ("kuskia") ja 4 hevosta, kalustona "jaoksella" eli puhelinryhmällä 3 puhelinkonetta ja 8 km johdinta.

¹²⁾ Vain yksi 28.3. päivätty yhteystoimiston sanoma löytyy hänen allekirjoittamanaan Sota-arkistosta.

¹³⁾ Kenttälennätinpataljoona oli perustettu 3.3.1918 ja toimi se ylitarkastajan osaston alaisena koulutusyksikkönä jääkärimajuri Hornénin johdossa Mikkelissä muodostaen pataljoonan rungon JB 27:n Tiedonanto-osasto. Sen vahvuuteen kuuluivat lisäksi toiminnassa olevat venäläisiltä vallatut kiinteät radioasemat.

Kahden kuukauden kuluttua sodan alkamisesta oli jo käytännössä opittu ja organisaatiota kehitetty viestialalla niin paljon, että tuloksena on 27. 3. ensimmäinen viestitoiminnan kokonaismääritys ylhäältä Päämajasta aina alas joukkoihin. Koska tämä käsky kuvaa Vapaussodan viestitoiminnan järjestelyjä ja viestivastuuta sellaisena kuin se pääasiallisesti lopun sodan ajan oli, esitetään se seuraavassa kokonaisuudessa: ¹⁴⁾

”Muuttaen Päämajan käskyä n:o 561 mom 1, määrätään täten sähköyhteyksien hoitamisesta sotajoukoissa sekä pysyvien sähkölennätin- ja puhelinverkkojen käyttämisestä sota-toimissa seuraavaa:

YLEISET SAÄNNÖKSET

Jokaisen viranomaisen ja päällikön välttämätön velvollisuus on aina huolehtia sähköyhteyksien kunnossapidosta ja laajentamisesta.

Yleisenä sääntönä noudatettakoon, että ylempiarvoinen viranomainen huolehtii yhteyden aikaansaamisesta hänen ja alaisensa viranomaisen kanssa. Tämä ei kuitenkaan vapauta jälkimmäistä — siihen saakka kunnes tällainen yhteys on aikansaatu — itse koettamasta järjestää linjaa. Vielä on hänen huolehdittava siitä, ettei yhteyttä hänen päämiehensä kanssa tämän luvatta katkaista.

Ensi kädessä tulee aina käyttää pysyväistä sähkölennätin- ja puhelinverkkoa, sitten vasta turvaudutaan omien joukkojen yhteyttä välittäviin komennuskuntiin ja niiden kalustoihin. Jotta mahdollisimman suuressa määrässä voitaisiin sanottujen osastojen työtä helpottaa ja vapauttaa miehistöjä niin pian kuin mahdollista on, kun yhdistyslinjat ovat kuntoonsaatetut, tulee, missä niin tarvitaan, pysyväistä verkkoa laajentaa uusilla linjoilla.

YHTEYSTOIMINNAN JOHTO

1. Päämajan Yleisesikunnan Ylimajoitusmestari on alaisensa yhteysosaston kautta vastuunalainen siitä, että sähköyhdyslinjat ¹⁵⁾ aina ovat johtamieni tai suunnittelemini joukkojen liikunnan vaatimalla tavalla.

¹⁴⁾ Ote ylipääll pky:stä n:o 31/27.3.1918 (2. §)

¹⁵⁾ Sähköyhdyslinjoilla tarkoitetaan tässä lennätin- ja puhelinlinjoja eikä suinkaan mitään vahvavirtajohtimia.

Tätä tarkoitusta varten antaa hän Etappipäällikölle ja Joukkopäällikölle (Yhteysupseereille) ohjeita yhteystoimien hoitamisesta ja yhteysverkon laajentamisesta.

Hughes- ja radioyhteydet Päämajan ja sen alaisten viranomaisten välillä hoitaa yhteysosaston päällikkö. Sanottua yhteyttä hoitamaan asetettu henkilökunta on kaikessa, mikä koskee sen toimintaa, mainitun päällikön alainen.

Erinäisissä tapauksissa voidaan asettaa erikoinen yhteyskomennuskunta suorastaan Päämajan käytettäväksi. Sellainen joukko toimii tällöin Ylimajoitusmestarin viraston yhteysosaston alaisena.

2. Itsenäisesti toimivan joukon päällikkö on vastuunalainen sähköyhdyslinjoista niillä alueilla, joissa hänen joukkonsa majailevat. Jokaisessa joukkoesikunnassa ja (sen kanssa samanarvoisessa esikunnassa) hoitaa yhteystointa erityinen upseeri — yhteysupseeri, kuuluu toimintaosastoon. Yleensä hän on joukkojenpäällikön käytettäväksi asetetun yhteyskomennuskunnan (kenttälennätinosaston) päällikkö ja antaa joukon puhelinupseeri asianomaisille alemmille joukko-osastoille tarvittavat ohjeet yhteystoimesta.

Yhteysupseeri noudattakoon niitä ohjeita, joita Päämajan Ylimajoitusmestari tai tämän käskystä ylimajoitusmestarin viraston yhteysosaston päällikkö antaa yhteystoimesta.

3. Alemmissa joukko-osastoissa (rykmenteissä jne) vastaa asianomainen päällikkö yhteystoimesta joukko-osastossaan. Missä on erityinen esikuntaan kuuluva puhelinupseeri, käsittelee hän tämän luonteiset asiat. Puhelinupseeri noudattaa niitä ohjeita, joita hänelle antaa joukkoesikunnan yhteysupseeri.

4. Etappipäällikkö on vastuussa siitä, että pysyväinen sähkölennätin- ja puhelinverkko joukkojen takana aina toimii sekä huolehtii Päämajan Yleisesikunnan Ylimajoitusmestarin antamien ohjeiden mukaisesti sähköyhteyslinjojen edelleen laajentamisesta uusilla linjoilla. Siinä määrin kun sotatoimet vaativat, ovat valtion ja rautateiden sähkölennättimet sekä yksityiset puhelinyhtiöt etappipäällikön alaisia.

Lähinnä etappipäällikön alaisena hoitaa etappiesikunnan sähkölennätinosaston päällikkö yhteystoimen asioita.

Tarvittavien korjaustöiden toimeenpanemista uusien linjojen kuntoonsaattamista varten järjestetään etappiesikunnassa erityisiä insinööreistä ja ammattimiehistä kokoonpantuja työosastoja ns linjakomennuskuntia, jotka ovat varustettuja tarvittavilla työtarpeilla. Tällaisia osastoja voidaan järjestää myös ryhmäpäällikön käytettäväksi”.

Yhteysvastuu asetettiin siis yleisjohtajalle. Muodollisesti viestiasioiden ylin käskijä on ylimajoitusmestari, mutta yhteysosastoksi kasvanen ent yhteystoimiston päällikön viestikomentajuus kuultaa selvästi lävitse. Edellä mainittujen lisäksi valvoivat etappiesikunnan alaisina kotialueen sotilaspiirien päälliköt posti-, sähkölennätin- ja puhelin-sensuurista annettujen määräysten noudattamista.

Yleiskaaviona voidaan johtosuhteet esittää kuvan 7 mukaisesti.

2. Vapaussodan viestiverkot ja viestitoiminta

a. Vapaussodan alun viestitoiminta

Vapaussodan viestitoiminta suoritettiin miltei yksinomaan olemassa-olevia viestiverkkoja käyttäen. Ammattitaitoista lennätinhenkilökuntaa oli paikalla, sensijaan puhelinhenkilökunnasta oli puutetta, niin asentajista kuin henkilöistä, jotka tunsivat olemassaolevat puhelinverkot. Puhelinkeskusten hoitajat jäivät valkoisten puolella paikalleen armeijan palvelukseen.

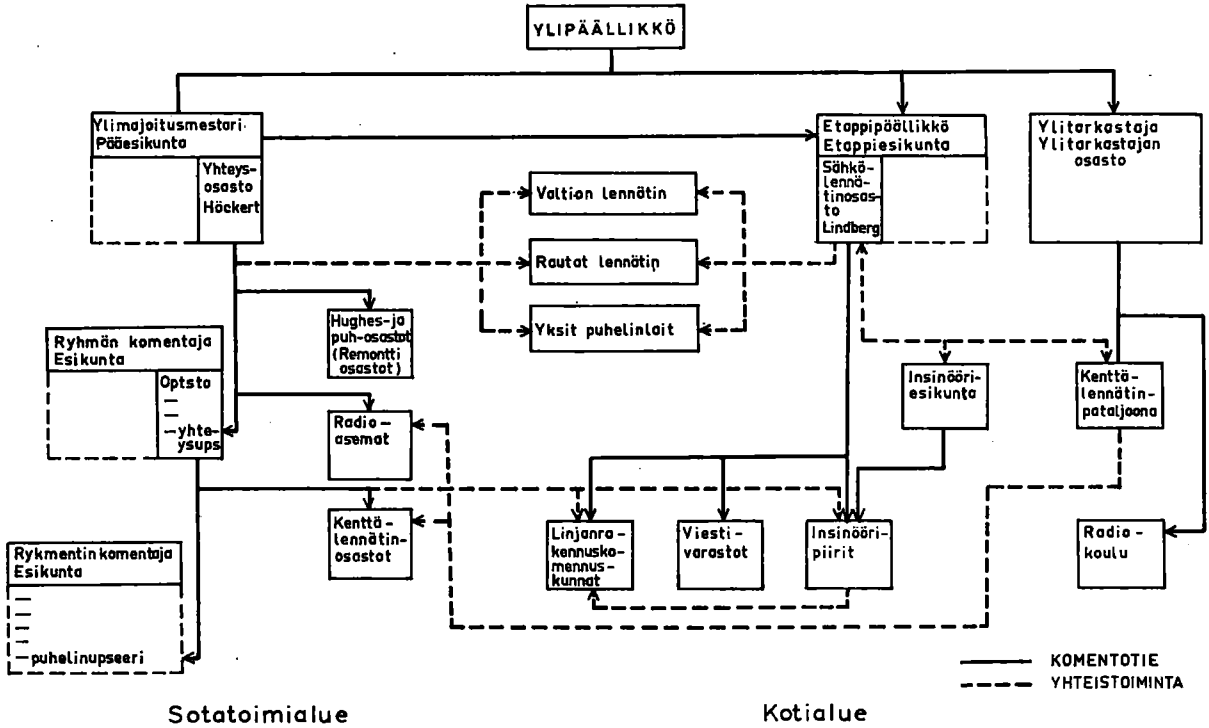
Kenttäradiot olivat ajoneuvoradioasteella ja vähälukuisia.

Eri läheteoksissa on runsaasti mainintoja, miten Mannerheim puhe-limitse ennen Vapaussodan alkamista Vaasasta soitti mm Svinhufvudille Helsinkiin, mm 21. 1., jolloin hän teki Svinhufvudille selkoa päätöksestään venäläisten aseistariisumisen aloittamiseksi, jonka päätöksen tämä hyväksyi.

Todennäköisesti viimeinen julkinen sähke Helsingistä oli se, jonka Mannerheim sai 27. 1. 1918 ja missä ilmoitettiin sota-asian kansankomissaarin A Podvoiskin antamasta sk-järjestön aseistariisumismääräyksen peruuttamisesta ja jossa Svinhufvud kehoittaa Mannerheimiä vielä odottamaan. Käsky aseellisen toiminnan aloittamisesta oli kuitenkin tällöin jo kiertämässä viestikapulana kylästä kylään, joten Mannerheim työnsi sähkeen turkkinsa taskuun ja ajoi reellä komentopaikalleen Yli-härmään.

Muistelmissaan Mannerheim mainitsee: "Vielä tammi- ja helmikuun vaihteessa päämajalla oli yleistilanteesta melko epäselvä kuva. Viestiverkko oli rakennettava ja eri johtoportaiden väliset yhteydet sen mukaiset. Saatuamme ilmoituksia kaukaisemmilta seuduilta tilanne kuitenkin alkoi valjeta."

Viestitoiminnan johtosuhteet 27.3.1918 alkaen

Kuva 7

Miten vapaussodan alkuvaiheessa kantaviestiverkon avulla voitiin johtamisen yhteystarvetta tyydyttää, siitä on tiedossa hyvinkin tarkkoja yksityiskohtia.

Pohjois- ja Etelä-Suomen välillä johdinlinjat katkesivat tammikuun 27. pnä klo 24 Mannerheimin käskystä, josta seuraavassa otteita:

”Taistelusuunnitelma tammikuun 28 p:lle v 1918

Lapuan, Seinäjoen, Ylistaron, Ilmajoen ja Vaasan varusväen aseistariisumista varten käsketään seuraavaa:

Kenraali v Gerichin, itse johtaen, tulee pääjoukolla, joka käsittää... (Lapuan ja Seinäjoen valtaus)

Eversti Wetzerin tulee... (Vaasan ja Ylistaron valtaus)

Eversti Bergin... (Ilmajoen valtaus)

Hyökkäyksen tulee alkaa maanantaina, tammikuun 28. pnä klo 3 aamulla ja on kaikki ilmoitukset sotatoimien kulusta lähetettävä pääesikunnalle Vaasaan, jonka kanssa puhelin-yhteys mahdollisimman pian on palautettava.

Kello 12 maanantaita vasten yöllä on katkaistava kenraali v Gerichin ja eversti Wetzerin osoituksen mukaan lennätin- ja puhelinlinjat sekä minun osoitukseni mukaan revittävä rautatie, niin että se on suoritettu klo 2:ksi aamulla.

Suomen sotajoukkojen ylipäällikkö	Mannerheim kenraaliluutnantti
Vt esikuntapäällikkö	Hannes Ignatius ratsumestari

Puhelinyhteyksien tultua katkaistuksi jäi eversti Holmberg Vöyriin välittämään tiedotusten ja käskyjen toimitusta Vaasaan — jonne yksi puhelinlinja pidettiin kunnossa — ja Ylihärmässä olevan päämajan välillä, jonka kanssa järjestettiin pikalähettiyhteys.

Komentopaikassaan Viitasalon talon ahtaassa konttorihuoneessa Ylihärmässä ylipäällikkö odotti ilmoituksia ensimmäisistä aseistariisumista. Sieltä pidettiin pitkin yötä yhteyttä Vaasaan, Lapualle, Ylistaroon, Ilmajoelle ja Seinäjoelle.

Aamuyön 28. 1. kuluessa saatiin Päämajaan keskimäärin kolme ilmoitusta tunnissa, mikä on todettavissa seuraavasta luettelosta.¹⁶⁾

¹⁶⁾ ”Raportti Lapualta, Vaasasta, Seinäjoelta ym 28/1 1918 Päämajalle, joka silloin sijaitsi Ylihärmässä.”

- Kello 00.05 Haapamäeltä ilmoitetaan, että saapuneen sähkösanoman mukaan Saksa ja Ruotsi ovat Venäjälle antaneet ultimaatumin sodan julistuksesta, jollei sotajoukkojen poistamista heti aloiteta. Vastauksen määräaika päättyy klo 2 yöllä**
- Kello 02.06 100 miestä Lapuan ensimmäisessä kasarmissa on antautunut ilman taistelua**
- 02.32 40 miestä lisää
- 03.18 loput joukoista antautunut, yhteensä 400 miestä
- 03.50 Haapamäen ja Kureveden välinen silta on räjäytetty
- 05.00 Vaasasta tulee tieto, että Vaskiluodosta ei tiedetä mitään ja että talonpojat perääntyvät Brändössä, jossa he kohtasivat 200 sotilasta ja punakaartilaisia kuularuiskuun kasarmien edessä. Vaasan kaupungissa ovat talonpojat piirittäneet kasarmin
- 05.00 Ignatiukselta tiedonanto, että kenraali v Gerich joukkoineen on marssimassa rautatielle matkustaakseen Seinäjoelle. On saapunut tieto, että ulkovaltojen konsulit ovat lähteneet Helsingistä. Heidän junansa on päästetty Seinäjoelle, mutta sen jälkeen on rata hävitetty. Postijuna Vaasaan on Ylistaron ja Seinäjoen välillä suistunut kiskoilta
- 05.20 Vaasasta saapui tieto, että Brändö on piiritetty. Meriväen kasarmi Vaasassa piiritetty ja näyttää siltä kuin se tulisi autautumaan
- 05.45 Puhelimella saadaan tietää Ylistaron sk:n päälliköltä, että n 200 venäläistä kenttävarustuksissa marssii Ylistaron asemaa vastaan ja että sk on valmis asemalle vievällä tiellä hyökkäämään heidän kimppuunsa kivääritulella ja käsikranaateilla. Sk:sta 100 miestä on sijoitettu rautatielinjalle n 8 km:n päähän Ylistarosta Seinäjoelle päin
- 06.00 Ilmoitetaan, että ryssät ovat nyt n 3 km:n päässä Ylistaron sk:sta sekä että senaattorit Frey, Renvall ja Pehkonen ovat saapuneet Ylistaron asemalle postijunassa
- 07.00 Vaasasta ilmoitetaan, että meriväenkasarmi on vallattu, jolloin pari merisotilasta ammuttiin, koska he yrittivät hyökätä päälle, sitten kun ensin olivat olleet antautuvinaan. Vaskiluodolla on yksi kasarmeista vallattu, toinen, jossa majaillee 60 tykkimiestä, on piiritetty ja he ovat eristetyt tykeistään. Luultavasti vahingoittumaton

- langaton lennätinkone on vallattu. Kaupungissa ovat kasarmit olleet piiritetyt, eikä laukausten vaihtoa tapahtunut
- 07.15 Ylipäällikön käskystä kiellettiin kaikki yksityinen puhelu kaikilla maaseutupuhelimilla toistaiseksi
- 08.00 Tieto Pietarsaaresta, että kova taistelu on käynnissä Pietarsaaressa. Kanuunanlaukauksia on ammuttu. Suojeluskunnalla on ylivalta
- 08.20 Ylistarosta ilmoitetaan: Rukoushuone on vallattu sekä 42 sotilasta riisuttu aseista ja saatu 16 kuularuiskua, samoin nuorisoseuran talo ja 100 miestä. Muiden odotetaan antautuvan pikimmiten
Kaikki tämän taistelun käydessä
- 08.45 Lapuan asemapäällikön tiedonannon mukaan on Oravaisissa, Munsalassa, Uudessakaarlepyyssä, Tjockissa sotaväki antautunut, Pietarsaaressa valkoiset voiton puolella
- 08.50 Vaasasta ilmoitetaan: Vaskiluoto on vallattu sekä yksi patteri. Kasarmit Brändössä sekä pääkasarmit edelleen saarretut. Laukausten vaihtoa ei ole.
- 09.00 Seinäjoelta ilmoitetaan Nurmon kautta, että Seinäjoella on kaikki valmista
- 09.00 Vaasan kaikista kasarmeista rauhanneuvottelijoita, jotka näyttävät hermostuneilta. Ehtoina on mm esitetty: aseiden jättäminen, varmuus hengestä ja pidättäminen siksi, kunnes sopimus Venäjän hallituksen kanssa on aikaan saatu.
Lapualta toistaa asemapäällikkö ja hänen virkatoverinsa Nurmosta, että Seinäjoella on kaikki valmista
Kehoittaa (N:svanin kautta) pyytämään, että joku sotilaspäällystöstä myös ilmoittaisi tilanteesta Seinäjoella
- 10.00 Jääkäri Heiskanen ilmoittaa Seinäjoelta, että kaikki on selvää kun vain vallatut aseet on laskettu ja järjestetty
- 10.10 Sippola, Ylistaro. Taistelu Ylistarossa on päättynyt täydellisellä voitolla. Haavoitettuja on. Yksi kaatunut harhalaukauksesta
- 10.30 Joukot antautuneet Pietarsaaressa. Muutamat haavoittuneet, 3 kaatunutta
Uudessakaarlepyyssä ovat joukot myös luovuttaneet aseensa

Sähkösanomavaihto Seinäjoelta, jonne komentopaikka klo 10 siirtyi, osoittaa lähemmin, miten ylipäällikkö ryhtyy vähitellen kokoamaan eri tahoilla alkavien sotatoimien johtoa käsiinsä. Asemapäälliköiden ja virastojen välityksellä Mannerheim sähkötti kysymyksiään ja käskyjään suojeluskuntien päälliköille, pohjoiseen, etelään ja itään aina Antreaa myöten.

Seuraava käsky annettiin Pohjanmaan rautateiden asemapäälliköille saatettavaksi viranomaisten ja suojeluskuntain tietoon:

”Venäläisen aluekomitean tiedonannon mukaan tulevat sotamiehet vieläkin, huolimatta Venäjän hallituksen lupauksista pitää arvossa Suomen itsenäisyyttä, asevoimalla punakaarteja puolustamaan. Roiston työt Viipurissa, uudet joukko-siirrot Pohjanmaalle, täällä alinomaan meriväen ja sotamiesten tekemät väkivaltaisuuudet ovat pakottaneet minut viime yönä riisumaan aseet kaikilta Vaasan, Lapuan, Oravaisten, Seinäjoen, Ylistaron, Pietarsaaren, Uudenkaarlepyyn ja näitten ympäristöllä sijaitsevilta venäläisiltä joukoilta. Teidän tulee paikkakunnallanne vaatia, että siellä majoitetut venäläiset sotilaat 6 tunnin jälkeen tämän määräyksen annettua luovuttavat aseensa ja antautuvat vangiksi. Niille vakuutetaan persoonallinen turvallisuus, jolleivät tee vastarintaa ja vapautetaan silloin, kun Suomen ja Venäjän hallitukset asiassa ovat sopineet. Jolleivät tottele teidän määräyksiänne, tulee teidän asevoimalla pakottaa niitä siihen ja saatte, jos sitä tarvitaan, minulta apua. Asian tuloksista tulee teidän heti minulle ilmoittaa.”

Suomen suojeluskuntien ylipäällikkö

Mannerheim

Käytännöllisesti katsoen kaksi ensimmäistä vuorokautta Mannerheim johti lennätinverkkoa käyttäen tukialueen luomista ja puolustuslinjan muodostamista etelään.

Esim 29. 1. annettiin seuraavat määräykset ja tiedotukset:

klo 8.40	Karjala; Antrea	jääk Hägglund
8.10	Savo; Kuopio	ratsumest Malm
10.00	Etelä-Pohjanmaa; Kokkola	v Essen
	Pietarsaari	ltn Tiainen
14.50	Savo — Kuopio;	ratsumest Malm

29.1. klo 15.20 Mannerheim ilmoitti senaatin puheenjohtajalle ja kaikille maan sähkölennätinkonttoreille, joiden oli välitettävä tieto viranomaisille, kuluneen vuorokauden tapahtumista:

”Venäläisten sotilaiden ja kansan huonoimpien ainesten rauhallisia kansalaisia kohtaan tekemät väkivaltaisuuudet, ryöstöt ja murhat, joista varsinkin Viipurin tapahtumat ovat kovasti kuohuttaneet Pohjanmaan vapautta rakastavia talonpoikia, ovat pakottaneet minut riisumaan aseista venäläiset joukot Vaasassa, Lapualla, Seinäjoella, Pietarsaassa ja Kokkolassa. Elleivät punakaartilaiset antaudu lailliselle hallitukselle, tulevat harmistuneet talonpojat ase kädessä itse tuomitsemaan maankavaltajat.”

Edelleen samana päivänä:

Klo 19.45	Oulu	maaherra
„ 21.45	Karjala — Joensuu	pormest Wallenius
„ 21.45	Savo — Mikkeli	ev Bonsdorff
„ 23.20	Pohjois-Pohjanmaa — Oulu	ltm Weckman
	aselajiviestejä	
	Oulu	ev Nenonen
	Tornio	tri Becker
	Pietarsaari	esik

Ainakin vapausodan alun pääviestiväline oli selvästi lennätin.

Vapaussodan alkaessa oli valkoinen Suomi aluksi vailla ulkomaan yhteyksiä, vallaten ensimmäiseksi yhteysvälineeksi Vaasan entisen venäläisen radioaseman¹⁷⁾ ja saaden Pohjois-Suomen selvittämisen jälkeen myös lennätinyhteydet Ruotsiin Haaparannan kautta.

Vaasan vallatun radioaseman merkityksen arvostamiseksi on muistettava, että juuri sen kautta saatiin jo alkuvaiheessa annetuksi ulkomaille vapausarmeijan tarkoituseristä ja saavutuksista oikeita tietoja. Lisäksi Ahvenanmaata koskevat sähkeet kulkivat tätä kautta, samoin ruotsalaisia vapaaehtoisia ja jääkärien pääjoukon tuloa koskevat viestit. Jäänmurtaja Sampoa sen karattua punaisilta varoitettiin takaa-ajavasta

¹⁷⁾ Vrt ilmoitus 28.1. klo 07.00. Jääk A Stenholm (Saarmaa) valtasi Sandvikin venäläisen radioaseman yhdessä hovioikeudenneuvos Grönroosin kanssa ja tällä asemalla saatiin 29.1. klo 15 yhteys Ruotsiin Härnosandiin. Vähän ennen valtausta olivat venäläiset ilmoittaneet saman radioaseman kautta Vapaussodan alkutapahtumista, jonka viestin oli mm Libaun radioasema siepannut jääkäreiden iloksi.

jäänmurtaja Tarmosta, ja kaikkiin aselavoihin oltiin yhteydessä. Päämajasta oli aina puhelinyhteys Vaasan radioasemalle.

Härnosandin lisäksi piti Vaasan radioasema yhteyttä Vaxholmaan ja Libauhun. Tämän aseman kautta lähetettiin päämajan raportit Saksan päämajaan ja vastaanotettiin sen raportit.

Turun rintamapataljoonan, ns "Uudenkaupungin suojeluskunnan" helmikuun alussa marssittua Ahvenanmaalle tämä kapt Fabritiuksen johtama retkikunta valtasi 15. 2. mm venäläisen Prästön radio- ja Sot-tungan puhelinaseman. Prästön radioasemalla nuori vapaaehtoinen R Lind (Lautkari) oli saada yhteyden Vaasaan, mutta ei ennättänyt täysin kunnostaa tätä kipinälennätinasemaa, kun ruotsalaisten Ahvenanmaalle saapuminen, suoran yhteyden kieltäminen Tukholmaan ja Vaasan—Härnösadin—Tukholman kautta tullut Ruotsissa tahallisesti vääristetty Mannerheimin sähke aiheutti sen, että Uudenkaupungin suojeluskunta palasi Ruotsin kautta Suomeen. Näin jälkeenpäin voidaan vain todeta, miten kohtalokasta radioyhteyden puuttuminen oli. Mikä ulkopoliittinen merkitys olisi Ahvenanmaan kysymyksessä ollut sillä, että radioyhteys olisi saatu Ahvenanmaalta Vaasaan ennen väärän lähtökäskyn saapumista ja Uudenmaan SK ei olisi luovuttanut aseitaan ja lähtenyt.

Ahvenanmaan radioaseman merkitys oivallettiin myös päämajassa, sillä eräässä vaiheessa oli tarkoituksena lähettää eräs ahvenanmaalainen jääkäri tiedustelemaan aseman kuntoa.

Ryhmien ja taisteluosastojen sisäiset yhteydet muodostuivat myös paikallisista puhelin- ja lennätinyhteyksistä. Tämä kävi hyvin päinsä, koska taistelut jo majoitussyistä keskittyivät asutuille paikkakunnille (talvi), joten puhelinlinjoja oli useinkin käytettävissä. Oleviin avojohdinlinjoihin voitiin kytkeä ne harvat kenttäpuhelimet, joita keski-johdolla oli, mutta pataljoonaportaaseen ei enää kenttäpuhelin kalustoa riittänyt. Oli turvauduttava lähettiyhteyksiin, jotka hidastivat käskyen perilletoimittamista. Lähetteinä toimivat "ratsastaja-, hiihtäjä- ja moottoripyöräordonanssit".

Tykistölle päämaja oli jakanut enemmän viestikalustoa kuin jalkaväelle. Usein jouduttiin tykistön tulenjohdossa kuitenkin käyttämään huutoketjua. Patterin päällikkö valitsi tulenjohtopaikakseen patterin läheltä jonkin korkean puun tai rakennuksen katon, josta hän joko

suoraan tai huutoketjun välityksellä antoi tulikomentoja. Viestikaluston puute teki johtamisen ja nimenomaan eri ryhmien välisen yhteistyön usein hyvin vaikeaksi, koska tärkeitä tietoja ja käskyjä ei saatu ajoissa perille. Siinä mielessä oli päämajan käskyt ryhmille sodan alussa ilman katetta, vaikka niissä sanottiin "samt att ytterst noggrann förbindelse upprätthålles med..." tai "on haettava yhteyttä ... ryhmän kanssa".

Kuten päämajaportaassa toimivat joukoissakin aluksi viestimiehinä pääasiallisesti siviilitehtävistään saadut ammattimiehet. Tehtäväänsä jääneitä keskusten puhelunvälittäjiä ei myöskään ole syytä unohtaa.

b. Salaiset viestiyhteydet

Yksipuolinen yhteys (vastaanotin) oli ollut jo aikaisemmin Vaasassa ja Helsingissä¹⁸⁾, joilla oli vastaanotettu Saksasta tulevia tiedotuksia. Helsingin asema toimi tässä tehtävässä aina Helsingin valtauksen saakka välittäen mm Arcturuksen tilaamisen 27.JB:n kuljetusta varten.

Helsingin salaisen radiovastaanottimen, nykyisen kielenkäytön mukaan sissi-vastaanotin, lisäksi oli vapaussodan aikana käytössä muitakin salaisia yhteyksiä.

Etelä-Suomen kaukopuhelinyhtiön puhelinlinjoille oli järjestetty salaiset lennätinyhteydet Viipurin, Helsingin, Hämeenlinnan ja Vaasan välille¹⁹⁾. Helsingissä tällainen asema oli Läisankadulla.

Rautateiden lennätinlinjoista oli Pietarin—Helsingin—Vaasan kaukolinja osittain salaisessa käytössä, joskin vain Helsingissä (kuva 8) oli kätkeytyt ylimääräiset morsekoneet Mikonk 11:ssa²⁰⁾. Yhteydelle oli kytketty vain tärkeimmät väliasemat Viipuri, Kouvola, Toijala, Tampere, Haapamäki ja Seinäjoki. Viestitys oli tietyn koodin mukaista selväkielistä tekstiä, josta vain osa oli merkityksellistä.

Näillä rautateiden salaisilla lennätinyhteyksillä saatiin Helsinkiin mm tieto venäläisten varuskuntien aseistariisumisesta Pohjanmaalla

¹⁸⁾ Jääkäri Stenholm Vaskiluodossa 19. 10. 17 alkaen, jääkäri L Ekberg Helsingissä Kulosaaressa ("Runeberg", MAZA)

¹⁹⁾ Ins A Lindbergin ja mekanikko A Haraldin järjestämät v 1917

²⁰⁾ Helsingissä yhteydet järjestivät ins V Sohlberg ja rautatievirkamiehet E Jalovaara, A Kyyhköyläinen, K Bohm, O Sauro, I Lunden ja A Tuominen

Vapaussodan alkaessa sekä tiedot saaduista runsaista sotasaalismääristä. Nämä sanomat toimitettiin silloin vielä Helsingissä oleville senaatin puheenjohtajalle ja muille pääkaupungissa oleville senaattoreille sekä valkoisten tärkeimpiin keskuksiin. Yhteyttä senaattiin pitivät ratsainsinööri Rejman, liikennetarkastaja Leisten sekä tarkastaja Juusela.

Pietarin aseman antamat tiedot Rajajoen asejunista, sotilaskuljetuksista ja muista vihollistiedoista välitettiin vastaavasti Seinäjoelle.

Tämä vapaussodan ensi päivinä ainoa yhteys valkoisen Suomen ja punaisten tukialueella olevien valkoisten välillä ei ehtinyt toimia kuin helmikuun 4. päivään saakka, jolloin toimitetussa kotitarkastuksessa lennätinasema löydettiin ja hävitettiin. Aseman henkilökuntaa ei tavattu Helsingissä, mutta Tampereella joutui vuorossa ollut sähköttäjä vangiksi vapautuen vasta Tampereen valtauksen tapahduttua. Myös liikennetarkastaja Leisten pidätettiin tässä yhteydessä. Toisaalta oli näihin aikoihin myös rintamien väliset päälennätinlinjat katkaistu, joten nämä yhteydet olisivat ilmeisesti joka tapauksessa muutenkin näihin aikoihin katkenneet.

Lennätinlaitoksen yhteyksien käyttöä oli myös suunniteltu ja tammi-kuun 29 p:nä ins Bertil Osolin ("Olsson") yhdessä helsinkiläisten lennätinvirkailijoiden Ivan Monthenin ("Megilius") ja Yrjö Tanskasen ("01") kanssa alkoivat toteuttaa tätä. Monthen oli siirretty sähköttäjäksi venäläisen armeijakunnan esikuntaan Uudenmaan upseerikasarmille Marian- ja Liisankatujen kulmaan, Tanskasen toimipaikka taas oli päälennätinkonttori Kasarmintorin varrella Pohjois-Makasiinink. 9. Tanskanen yhdisti illalla lennätinkonttorissa venäläisen armeijakunnan esikunnan lennättimen Pohjanmaalle meneviin johtoihin ja huolehti siitä, että tätä yhteyttä ei kukaan sivullinen päässyt huomaamaan. Niinä öinä, joina Monthen hoiti vuoroaan venäläisessä esikunnassa, (kuva 8) hän saattoi huomiota herättämättä kutsua mitä maaseutuasemaa tahansa. Yritettyään useampana yönä eri suunnista edetä lennätinkeskuksesta toiseen onnistui hän 4. 2. lopulta saamaan Porin kautta yhteyden Vaasaan.

Vaasan sähköttäjä Söderman ei kuitenkaan voinut vielä tällöin yhdistää päämajaan, mutta lupasi ottaa sanomat ja toimittaa ne perille, mikä samana yönä sitten tapahtuikin. Yhteys pohjoiseen ja etelään valkoisten välille oli jälleen saatu.

Kuva 3
Monthen sähköttämässä Helsingissä

Kun näin pitkälle oli päästy, ei ollut enää vaikeuksia jatkettaessa. Oli vain lyhenneltävä ja paranneltava reittiä, mikä vähitellen tapahtuikin. Kun Tanskanen illalla poistui pääkonttorista Kasarmintorilta hän tunnollisesti yhdisti ensin venäläisen esikunnan Riihimäkeen, siellä jatkettiin menettelyä jne niin, että lopuksi sähköttäjä Monthen oli suora-
naisessa yhteydessä päämajan junan lennätinvirkailijan kanssa Seinäjoella, joka näin sai Viipurin, Lahden, Kouvolan ja Turun lennätin-
asemilta sekä kuriiri- ja salamustekirjein tiedusteluorganisaation pää-
majaan Helsingin Kaivopuistoon tulleita ja siellä yhdistettyjä ilmoituk-
sia²¹). Yhtenä yönä viestitetty sanoma saattoi olla 800—1000 sanan
pitäinen.

²¹) Maist sittemmin luutn Isak Alfthan ("Kallerman"), ins Yrjö Ahnger
("Gran"), ins Harry Backberg ja maist R Sopanen

Onneton sattuma — harhaluoti — katkaisi helmikuun alussa linjan Porin tienoilla. Monthen matkusti Helsingistä korjaamaan sen ja yhteys oli käytössä 15. 3. saakka, jolloin punainen lennätinkomissaari Porissa keksi yhteyden ja se katkaistiin.

Helsingissä oli tällöin kolme suoraa ja yksi Porkkalan kautta kulkeva merikaapeli Viroon Rohuneemeen Tallinnan lähelle. Oli jo suunniteltu, että sitten kun saksalaiset ehdittyään Tallinnaan olisivat ottaneet haltuunsa kaapelien toiset päät, koettaisivat Helsingin valkoiset päästä jollakin kaapeleista saksalaisten yhteyteen, mitä kautta saataisiin viestit Libaun radioasemalle ja sitä kautta Vaasaan.

Insinööri Osolinin viestin kaapelin käyttöönotosta mentyä jo aikaisemmin Vaasan kautta saksalaisille ja sovitusta yhteyskoekielusta tultua vastaus Ekbergin radioasemalle Helsinkiin sekä kyseisen kaapelin kytkemisen jälkeen Itäinen Kaivopuisto 9:ssä silloin olleen rakennuksen erään huoneuston vaatekomeroon kätkeytyyn salaiseen lennätinasemaan — saatiin Helsingin—Tallinnan kaapeli nr 259 käyttöön ja valkoisen Suomen sekä Helsingin välinen yhteys palautetuksi 7. 3. ²²⁾, joskin melko kiertoteitse, nimittäin reittiä Vaasa—Libau—Tallinna—Helsinki. Berliiniin oli luonnollisesti myös tätä kautta yhteys. Punakaartilaiset olivat tosin katkaisseet Suomenlinnassa Tallinnan kaapelin. Monthen sai kuitenkin heidät korjaamaan sen suorastaan yltiöpäisen häikäilemättömällä harhauttavalla puhelinkäskyllä.

Suomen virkamiesyhdistyksen keskusliiton kiellettyä virkamiehiä palvelemasta kapinallisia suunnittelivat lennätinvirkamiehet työstä pois jäämistä. Koska tämä olisi vaikuttanut salaisten lennätinyhteyksien käyttöön ja lennätinkuunteluun, kielsi Mannerheim tämän jyrkästi ja velvoitti lennätinvirkamiehet työskentelemään edelleen. Koska vain suppea lennätinvirkamiesten piiri tiesi, mistä oli kysymys, tapahtui kuitenkin töistä poisjäämisiä, mutta tämä ei päässyt katkaisemaan em yhteyksiä.

c. Viestiverkkojen rakentaminen

Sen jälkeen kun Pohjanmaa oli vallattu, olivat kaikki sillä alueella olevat lennätin- ja puhelinlinjat armeijan käytettävissä. Kun päämaja oli muuttanut Seinäjoelle, keskitettiin linjat siellä olevaan puhelinkes-

²²⁾ PM sanoma 1233/27.3. Neue Verbindung klar heute erste Mal "Kallerman"

kukseen ja rautatielennätinasemaan. Lisäksi kun päämajan eri osastot olivat sijoitetut eri paikkoihin Seinäjoella, täytyi niille järjestää sisäiset yhteydet, samoin kuin yhteys päämajajunaan sotilaskeskukseen (50"). — Nämä järjestelyt — samoin kuin radanvarsiyhteyden aikaansaaminen Kuopioon — tapahtuivat vielä ev Tunzelmanin johdossa.

Viestikomentaja Georg Höckert kertoo tulostaan Päämajaan ja toimintansa aloittamisesta: ²³⁾

"Päämaja oli tällöin Seinäjoella. Näin, miten silloinen esikuntapäällikkö ev Bergh istui vaunun nurkkauksessa lähettäen salakielisanomia. Hän itse salakirjoitti sanomat ja nakutti morseavaimella ja se vei aikaa. Liikoja tiloja ei hänellä myöskään ollut, pieni nurkkaus, jossa hänen piti toimia. Tämä oli hyvin epäkäytännöllistä. Mainitsin, että meillä on Hugheslennättimiä, niitä oli ollut minulla Maarianhaminassa 2 ja Oulussa oli lennättimessä. Hughes-lennättimien saaminen ryhmiin ei käynyt kuitenkaan käden käänteessä, vaan se tapahtui vähitellen, ensin yhdelle ja sitten toiselle suunnalle. Yleisesikunnassa meillä oli myöhemmin 2 Hughes-lennätintä, toinen länsi — toinen itärintamaa varten."

Yhteystoimiston toimenpitein hankittiin Pohjois-Suomen kaupungeista kuten Vaasasta, Oulusta ja Kuopiosta Hughes-lennättimiä ja niihin tarvittavia välineitä. Hughes-koneet olivatkin tarkoitukseen erinomaiset, koska ne kirjoittivat suoraan paperiliuskalle viestin ja koska sivullinen ei voinut viestiä siepata.

Ylipäällikkö antoi käskyn, että niitä koneita oli asetettava jokaisen ryhmän esikuntaan sekä tärkeimpiin keskuksiin.

Hughes-lennättimien asentamisesta mainitsee Höckert:

"Viestirunko ryhmiin oli lennätin, pääasiallisesti Hughesyhteydet. Kaikki suoranaiset sotilaskysymykset menivät Hughesien kautta. Sellaiset yleiset käskyt ja sellaiset käskyt jotka eivät olleet salaisia välitettiin puhelimella.

Olin aina paikalla kun uusi Hughes-asema otettiin käyttöön. Meillä oli teknilliset varusteet mukana junassa ja tarvittaessa tilasimme uuden junan ja ajoimme sillä takaisin. Minulla oli nimittäin Mannerheimin allekirjoittama kirjelmä, jonka mukaan asemahenkilökunnan ja aseman tarkastajan ja kaikkien joilla oli jotain tekemistä yhteyksien kanssa, tuli totella minua, niin että minulla oli mahdollisuus tilata juna kun tarvitsin."

²³⁾ Haastattelu 1. 3. 63

Höckertin mainitsema kirjelmä oli PM:n käsky n:o 118/19.2.1918, jossa määrätään kapteeni G Höckert ja lennätinmekaanikko Meller — käytössään matkustaja- ja tavaravaunu — matkustamaan Vilppulaan, Kuopioon, Mikkeliin, Antreaan yms tarvittaviin paikkoihin järjestämään päämajan ja sen alaisten ryhmien välisiä yhteyksiä ja jossa velvoitetaan sotatoimialueen ja kotiseudun lennätinkonttorit sekä paikalliset puhelinyhtiöt olemaan Höckertin käytettävissä ”ehdottomasti ja epäroimättä” henkilöstöineen ja kalustoineen. Samoin ryhmien ja piirien esikunnat velvoitetaan noudattamaan Höckertin määräyksiä yhteyksien järjestelyssä PM:n ja niiden välillä, jotka määräykset Höckert on oikeutettu antamaan ”nimessäni” (Mannerheim). Kirjelmä — todellinen valtakunnallinen yleisvaltakirja heikkovirtapuolella — oli osoitettu ryhmien ja piirien komentajille, etappipäällikölle sekä yksityisille puhelinlaitoksille.

Helmikuun 15. pnä oli Hughes-kone toiminnassa Seinäjoella. Hämeen ryhmän esikunta sai seuraavana päivänä oman koneensa Vilppulaan. Helmikuun 21. pnä päästiin yhteyteen Mikkeliin Savon ryhmän esikunnan kanssa ja kaksi päivää myöhemmin Antreaan Karjalan ryhmän esikunnan kanssa. Maaliskuun 6:na saatiin yhteys Satakunnan ryhmän esikuntaan Kankaanpähän, vaikka siinä yhteydessä käytettiin paikallisia linjoja sekä jouduttiin rakentamaan kenttäavojohdinlinjaakin. Yhteyden kulkiessa Kristiinan kautta eivät puhelut päämajasta kuuluneet, vaan viestit olivat sanomia tai Mannerheimin ja Linderin välisiä lennätinkeskusteluja.

Lennättimien hoitajat saatiin siten, että sähköillä kehoitettiin lennätinmekaanikkoja, -reviisoreja tms ilmoittautumaan Päämajaan Seinäjoella.

Päämajan Hughes-lennättimet olivat rautatievaunuun asennetut. Päämajan junaa siirrettäessä irroitettiin lennätin- ja puhelinjohdot ja ne kytkettiin junan saavuttua määräpaikkaansa, jolloin yhteys oli jälleen kaikkien rintamien kanssa. Niinpä esim voitiin helmik 26. pnä, jolloin Mannerheim matkusti Vaasaan vastaanottamaan päivää aikaisemmin saapunutta jääkäripataljoonaa, jo puoli tuntia senjälkeen kun oli saavuttu kaupunkiin, ”keskustella” Hughes-lennättimellä Antreassa olevan Karjalan ryhmän esikunnan kanssa.

Päämajan toiminnasta löydämmekin näiltä ajoilta miltei runollisen kuvauksen.²⁴⁾

”Päämajan eri osastoissa työskenneltiin kuumeisesti. Hugheskoneet nakuttivat, lähettäen määräyksiään ja vastaanottaen raportteja ja vaunussa suunnitteli ja jakoi käskyjään vapaus-taistelun sielu kaikkien ihailema, monien rakastama sotapääl-likkö.”

Vaikka Hughes-lennättimien käyttö — joita sodan alkupuolella oli seitsemän ja lopussa jo 12 kpl — rajoitettiin vain operatiivisiin sanomiin, oli sanomaliikenteen nopeuttamiseksi 20.2. annettava käsky käyttää vain lyhyitä lennätinsanomiamia.

Tampereen operaation johtosuhdemuutokset vaativat jälleen uusia yhteyksiä, jota helpotti mm se, että Jyväskylästä oli hyvä puhelinlinja Jämsään, johon keinoyhteytenä saatiin asennetuksi Hughes-lennätin.

Päämajan siirtyminen 21.3. Vilppulaan aiheutti yhteyksien suun-taamisen tämän mukaisesti.

Tampereen operaation ratkaisevan päivän vietti Mannerheim eräällä kalliolla²⁵⁾ lähellä Messukylää. Antti Favénin maalaama taulu ”Man-nerheimin Päämaja 1918” saattaisi esittää vaikka tätä päivää onhan kuvassa lisäksi ev Wetzter, jonka hyökkäyskäskyssä 24.3. sanotaan mm:

”Minä oleskelen klo 5:stä ap kukkulalla, joka on pohjois-puolella Vehmaisten asemaa ja josta puhelinjohto vedetään kolonnain päällikköjen olinpaikkaan; niistä ilmoitetaan yöllä kentälennätinosaston²⁶⁾ päällikölle luutnantti v Frenckellille Vehmaisiin.”

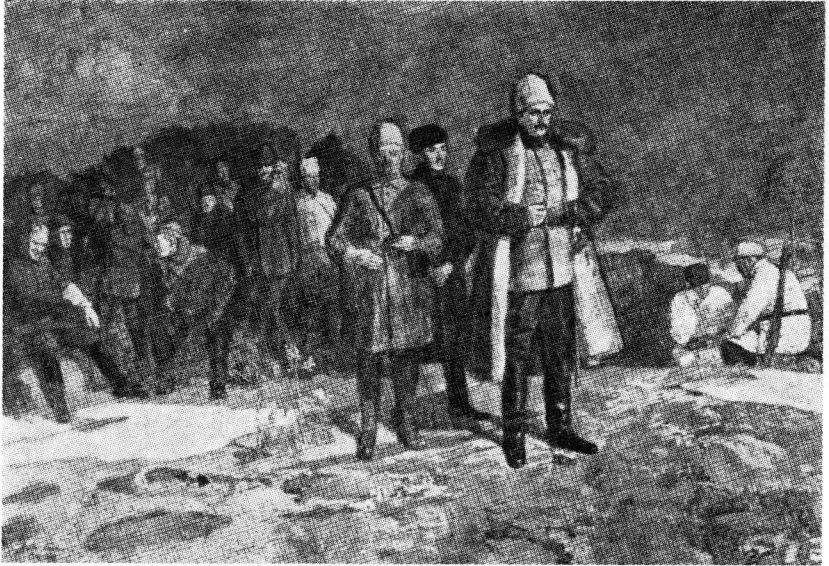
Ryhmien viestitoimintaa helpotti 1,2,3 ja 4.kentälennätinosastojen alistaminen niille 14.3. alkaen²⁷⁾. Koulutetun viestivoiman selvä painopiste muodostettiin näin operatiivisen painopisteen suuntaan. Kent-tälennätinosastojen johtajat ja keskitysmaat olivat:

²⁴⁾ Donner ym Suomen Vapaus-sota VIII s 44

²⁵⁾ Mannerheimin patsas on nykyisin tällä paikalla

²⁶⁾ 4.Kentälennätinosasto

²⁷⁾ Kun kentälennätinosastojen alistuksista ilmoitettiin ryhmiin, mainittiin samalla osastojen suorituskyky, jotta niiden toimintamahdollisuuksia ei yli- eikä aliarvioitaisi. (fälttelegrafavdelning med materiel för byggade av inalles 80 km dock endast i sträckor omkring 5 — 6 km).

Kuva 9

"Mannerheimin päämaja 1918". Y A Favénin maalaus Katajanokan Upseerikerholla Helsingissä. (Huomaa kaksi puhelinmiestä oikeassa reunassa.)

1.	Kenttälennätinosasto	ins S Tennander	Jämsä
2.	—,—	aliups H Larsson	Virrat
3.	—,—	ins E v Frenckell	Vilppula
4.	—,—	ins S Weber	Kankaanpää

Kenttälennätinosastojen johtajat olivat ryhmien "yhteysupseereita" — viestikomentajia — kuuluen operatiiviseen osastoon.

Jos oli ollut vaikea järjestää Päämajan ja ryhmien esikuntien välistä yhteyksiä silloin, kun nämä pysyivät sijoituspaikoissaan, niin monta vertaa vaikeampaa oli saada niitä säilytetyksi kun hyökkäysvaihe alkoi. Vihollinen oli peräytyessään hävittänyt johtimet ja rikkonut tai polttanut lennätinpylväät. Sitäpaitsi oli puute johtimista. Korjaustöissä oli kiinnitettävä päähuomio siihen, että yhteydet saatiin mahdollisimman nopeasti toimimaan. Työn laatu jäi sivuseikaksi. Liitokset tehtiin juottamalla, vuorotteluja jäi pois, kuparilinjoihin kytkettiin rautalankaa sekä eri yhteyksiä yhdistettiin.

Päämajan puhelinyhteyksien viestirunkona oli Etelä-Suomen Kaukopuhelin Oy:n Vaasasta Alavuden ja Ylöjärven kautta Tampereelle kulkeva kuparijohto. Uusia linjoja rakennettiin sodan aikana yli 700 km, ja uusia johtoja rakennettiin entisiin pylväslinjoin.

Venäläiset sotasaalisjohdinlinjat käsittivät 2218 km (4625 johtokm) maantieverasilinjoja, 3796 (14363) km rautatieverasilinjoja ja 560 km vesikaapeleita.

Kun valkoinen armeija huhtikuussa jaettiin Länsi- ja Itä-Armeijoihin, oli kummallekin saatava myös viestivoimaa. 8. 4. lähetettiinkin kenttälennätinpataljoonasta Mikkelistä jääkärivänrikki Eskolan johdolla 25 viestimiestä Länsi-Armeijalle ja saman verran jääkärivänrikki Forssellin johdolla Itä-Armeijalle. Nämä olivatkin — radioasemilla toimivien jääkärien lisäksi — ainoat viestitehtävissä sotaan osallistumaan joutuneet KLP:n jääkärit, pääosan osallistuessa jalkaväkenä Viipurin operaatioon Ausfeldtin ryhmässä 5.Jääkärirykmentin XV Jääkäripataljoonassa maj Homénin johdolla.

Ins Frenckell siirrettiin Länsi-Armeijan viestikomentajaksi ja maj Heijne Itä-Armeijaan samaan tehtävään.

Päämajan siirryttyä Mikkeliin — mikä oli yhteyksien kannalta oivalinen paikka — yhteysosaston työtä helpotti se, että paikallinen insinööripiiri oli järjestänyt eräitä yhteyksiä kuntoon Mikkelin oltua aiemmin Savon ryhmän komentopaikkana.

Kun operatiivinen painopiste siirrettiin Karjalaan, oli välitön seuraus tästä myös viestitoiminnan painopisteen siirtäminen sinne. Valmistelutöihin oli jo 26. 3. lähetetty insinööriesikunnasta kaksi insinööriä Karjalan ryhmän esikuntaan. Täkäläisen telefoni- ja telegrafiosaston päällikkönä toimi ins Björklund.

Jo siinä vaiheessa, kun keskityspäivämäärät eivät vielä olleet täysin lopullisia, ilmoitettiin Päämajan käskyllä 1012 27. 3. — 1. 4. tapahtuvista joukkojen siirroista, mikä mahdollisti viestijohdon valmistumisen hävitettyjen johdinlinjojen korjaamiseen ja uuden rakentamiseen Karjalassa.

Kenttälennätinosastoista 2. ja 4.KLennOs:t siirrettiin 15. 4. Karjalaan. Ensimmäinen sijoituspaikka oli Antrea, jossa 2.KLennOs alistettiin 19. 4. kenrm Wilkmanin ryhmälle ja 4.KLennOs siirrettiin Kivi-

niemelle maj Elfvengrenin osaston läheisyyteen, mutta pidettiin kuitenkin aluksi Itä-Armeijan johdossa. Ryhmä Sihvon käytettäväksi asetettiin Antreaan siirretty Kenttälennätinpataljoonan n 25 miehen osasto (aiemmin mainittu vänr Forsellin osasto).

Itä-Armeijan esikunta oli Elisenvaarassa, komentopaikka Antreassa, ryhmä Sihvon kntopaikka siirtyi täältä Juustilan kautta Taliin, ryhmä Wilkmanin Heinjoelta Säiniölle ja ryhmä Ausfeldtin Kiviniemeltä Kivennavan kautta Terijoen asemalle.

Joskin se viestivarustus mitä vain voitiin irroittaa, oli lähetetty v Heijnelle ja hänen viestijoukoilleen, oli tehtävä järjestää johtamismahdollisuudet Antreasta kolmeen liikkuvaan ryhmään alueella, jossa kantaviestiverkko oli tuhottu, miltei ylivoimainen. Viipurin operaation yhteydessä voidaankin huomata johtajien herkkää siirtymistä eteen, kun muuten johtamismahdollisuuksia ei ole tai ne ovat liian hitaita.

Huhtikuun 24. pnä oli Mannerheimin esikuntajuna Antrean asemalla, joka siis oli myös Itä-Armeijan komentajan kenrm Löfströmin komentopaikka. Viimeksi mainitun aikomuksena ei liene ollut siirtyäkään komentopaikastaan, mutta kun käskettyä Antrean ja Talin välistä johdinlinjaa ei saatu kuntoon ja tilanne edellytti armeijan komentajan mieskohtaista taistelujohtoa, siirtyi hän 27. 4. Taliin.

Vaikka v Heijne alaisineen oli jo etukäteen järjestellyt Wilkmanin ja Sihvon välistä rinnakkaisyhteyttä sekä yhteyttä Antrea — Tali, eivät kunnostetut linjat pysyneet ehjinä. Niinpä kun Löfström saapui Taliin, voitiin vain todeta, että metsissä harhailevat punaiset katkoivat jatkuvasti 30 km pitkää Tali — Antrea -yhteyttä, eikä riittävää varatio- ja vikapartiomiehistöä ollut. Löfströmin ainoa yhteys Talista olikin aluksi vain ryhmä Wilkmaniin Säiniölle. Juustilassa tällöin olevalle Sihvolle ei yhteyttä saatu ennenkuin vasta myöhemmin samana päivänä, mutta kuitenkin Wilkmanin ja Sihvon hyökkäysten jatkon suunnattaminen ja tahdittaminen onnistui puhelinyhteyksillä.

Mannerheim ei hyväksynyt Löfströmin menettelyä. Hän sähköitti Löfströmille:

”Sääntönä on, ettei armeijan komentaja muuta armeijan esikuntaa saamatta siihen lupaa. Minusta tuntuu myös selittämättömältä armeijan esikunnan siirto Taliin, mistä aiheutui yhteyden katkeaminen minuun. Teidän on heti saatava aikaan

sähköyhteys minuun. Ellei tämä käy päinsä, Teidän on siirryttävä sellaiseen paikkaan, missä se on olemassa. Sitten klo 8 ap (ilmeisesti 27. 4.) en ole saanut mitään raportteja Itäarmeijasta”.

Sanoma vahvistaa väitettä Mannerheimin mielipiteestä, että ylempi johtaja määrää alaisen komentopaikat, mitä tapaa hän saattoi käyttää Vapaussodan alkuvaiheen käskytyksessä ²⁸⁾, mutta mitä sääntöä ei kuitenkaan silloisissa venäläisissä eikä saksalaisissa ohjesäännöissä ollut ²⁹⁾.

Joukkojen viestitoiminnan kehittyminen näkyy vertailtaessa joukko-osastojen viestitoimintaa käskyjen valossa Tampereen ja Viipurin operaatioissa.

Tampereen operaatiossa taisteluosaston käsky saattoi päättyä:

”Resultaten böra inrapporteras till frontdelens stab antingen genom tecken, kurir eller telefon (TstOs A:n käsky Tampereen operaatiossa) mutta myös ”Telefonavdelningen ordnar direkt förbindelse med mig från Hatanpää den plats, som nys nämnts, till kvarteret. Telefonpatrull hos mig. Noggrann telefonpåpassning från kl 7 em” (TstOs C:n käsky)

Sovittuja merkkejä käytettiin paljon, nimenomaan valopistoolin erivärisiä ammusyhdistelmiä hyökkäyksen eri tavoitteiden saavuttamisilmoituksissa, tulipyynnöissä tms. (... givas föjande: tre vita lysskolor: stranden uppnådd, olikfärgade kolor efter varandra: anfallstrupperna hava dragit sig tillbaka 500 m och begära artilleriunderstöd”).

Jo Viipurin operaation keskitysvaiheessa käski Itä-Armeijan esikunta uusia joukkoja:

”Asianomaisen päällikön majassa täytyy läpi vuorokauden olla puhelinvahti. Ilmoitus voimasuhteista ja puhelinyhteydestä (minkä keskuksen kautta ja mikä numero) on majoituspaikkaan saavuttua viipymättä tehtävä armeijan esikuntaan”.

²⁸⁾ 20. 2. 1918 ”Ohjekäsky Savon ryhmälle...

Savon ryhmän esikunta sijoitetaan pikimmiten Varkauden valtauksen jälkeeseen Mikkeliin”. Mutta ohjekäskyssä Satakunnan ryhmän päällikölle: ”Ryhmän päällikkö valitsee itselleen sopivan paikan Kankaanpään — Parkanon — Ikaalisten seuduilta ottaen huomioon yhteyden turvaamisen minun esikuntani kanssa. Tämä yhteys on pidettävä puhelimesta, lennätimellä ja rekilähettipostilla päämajaan tai mahdollisesti Kauhajoelle, josta tiedot viedään perille puhelimitse tai rautateitse.”

²⁹⁾ Heinrichs: Muistelmat I s 208—209

Ev Ausfeldtin ryhmä oli Viipurin operaatiossa kauimpana Itä-Armeijan esikunnasta. Hänelle ilmeisesti johtamisvaikeuksien vuoksi osoitetun 4.KLennOs:n käyttö selviää hänen käskyistään. Käskyssä 22. 4. mainitaan:

”Sähkölennätinosasto pitää huolen siitä, että kaikkia kolmea kolonaa seuraa puhelinjohdot”.

Esikunnan paikka Kivennavan Pappilassa mainitaan myös käskyssä. Ryhmä Wilkmanin hyökkäyskäskyn 27. 4. mukaan on kenttälennätinosaston ryhmiä alistettu edelleen ev Colerille, evl Jernströmille ja maj Savoniukselle. Käskyn yhteys-kohdassa määrätään Karjalan Rakuunarykmentin III askadroona pitämään Savoniuksen ja ”selkäsuoja”-pataljoonan välillä yhteyttä sekä 2.Kenttälennätinosasto määrätään yhdistämään Säiniön aseman (kntop) kanssa kenrl Lofströmin Talissa, ev v Colerin Rotanpesässä, jääkevl Jerntrömin Liimatan kartanossa ja ev Austfeldin Terijoen asemalla olevat esikunnat.

Rykmentin viestitoimintaa kuvaa 1.Jääkärirykmentin (Jernström) hyökkäyskäsky Viipuriin 27. 4.

”Minä jään tykistön tähytyspaikkaan Kelkkalaan siihen saakka kun sitadelli on otettu. Viipurissa otan asunnon Katriinan ja Vaasakatuksen kulmatalossa I Jääkäripataljoonan piirissä. Jokaisesta pataljoonan on käskynnoutaja oltava luonani klo 12 lähtien yöllä.

Valopistoolimerkit ovat:

Punainen ... oma linja,

Punainen — vihreä ... tarkoitettu paikka saavutettu

Valkoinen — vihreä... tykistötulta edennettävä

valkoinen — punainen — valkoinen ... tykistötulta on lyhennettävä”.

d. Päämajan yhteyksien varmentaminen radiolla

Radioasemien käyttämisestä vapaussodassa ei ole muihin viestivälineisiin verrattuna yhtä paljon mainittavaa.

Kiinteätä radiokalustoa ei valkoisella armeijalla ollut. Vaasan valuttua asema (40 kw Telefunken) oli ensimmäinen. Paitsi aikaisemmin mainittuja yhteyksiä oli tämä asema Saksan laivaston kanssa yhteydessä.

Mukanaan jääkärit toivat Saksasta Vaasaan yhden 1 ½ kW aseman ja neljä ilmailukenttäasemaa. Ensinmainittu asema lähetettiin Mikkeeliin. Lisäksi oli tuotu 11. 2. hl Miralla ja hl Poseidonilla 1 langaton lennätin sekä 20. 2. hl Virgolla yksi langaton lennätin ja neljä vastaanotinta.

Mikkelin radioasema aloitti toimintansa 5. 3. 1918 päällikkönään jääkäriyliluutnantti E Heimbürger.

Tampereen valtauksessa saatiin toinen radio-asema. Ensimmäinen PM:n radioverkko käsitti siis Mikkelin, Vaasan ja Tampereen kipinä-lennätinasemat. Tampereen asema oli lisäksi yhteydessä Härnosandin ja erään Ahvenanmaan saaristossa olevan saksalaisen aluksen (RDX) kanssa.

6. 4. 1918 järjestettiin Päämajan yhteysosastoon radiotoimisto, jonka päälliköksi nimitettiin Heimbürger.

Viipurin valtauksen jälkeen saatiin Viipurin venäläinen kipinä-lennätinasema kuntoon 16. 5., ja sillä pidettiin yhteyksiä Sortavalan, Libaun sekä Tallinnan kanssa.

Radioiden käytöstä vapaussodan aikana voidaan todeta niiden olleen Päämajan kannalta varmentavia yhteyksiä ryhmiin. Yhteyskokeilut suoritettiin säännöllisesti, mutta virkasanomien viestitys oli vähäistä, miltei olematonta Vaasan asemaa lukuunottamatta. Johdinlinjat tyydyttivät pääasiallisesti PM:n yhteystarpeen.

3. Yhteys Itämeren divisioonaan ja saksalaisten viestitoiminta

Kun saksalainen Itämeren divisioona aikanaan liittyi vapaussodan kulkuun, muodostui ylipäällikölle uusi yhteystarve. Miten yhteys mihin hinnousseisiin saksalaisiin joukkoihin saatiin aikanaan ja ylläpidettiin, siitä kertoo Höckert:

”Viestit Saksaan menivät Vaasan radion kautta. Vaasassahan istui myös Suomen hallitus. Useimmin eivät saksalaiset vastanneet tiedusteluihimme, ikävä kyllä. Saksan päämaja oli lähettänyt yhteysupseerinsa maj Crantzin Mannerheimin päämajaan.

Viestiupseerin ominaisuudessa olin paljon tekemisissä maj Crantzin kanssa ja hän lähetti sanomia kauttani ja hänellä oli suuria vaikeuksia, kun ei saanut vastauksia tiedusteluihinsa.

Minäkin sain moitteita Mannerheimilta, sillä hän ajatteli, että toimitin huonosti tehtäväni. Mutta sodan loppupuolella tuli maj Crantz luokseni sanoen anteeksipyyttävästi, että oli kokonaan saksalaisten vika, että emme saaneet vastauksia sanomiimme eikä hänen tiedusteluihinsa, sillä saksalaiset olivat niin ylikuormitettuja työssään, että he katsoivat, että Suomesta tulleet kysymykset olivat toisarvoisia ja jättivät ne makamaan ja vastasivat joskus, kun emme enää olleet kiinnostuneita.³⁰⁾

Kuitenkin maj Crantz pystyi välittämään Suomen armeijan ylipäällikölle tiedot Saksan sodanjohdon ja Itämeren-divisioonan toimista. Silloinkin kun mainittu osasto tahtoi olla erillään ilman yhteyttä armeijamme ylipäällikön kanssa, voitiin sen liikkeitä seurata siten, että maj Crantz sieppautti itselleen Itämeren-divisioonan Saksan pääesikuntaan viestittämät tiedot, tulkitsi ne hallussaan olevalla salakirjoitusavaimella ja selosti sisällön ylipäällikölle. (C oli nimittäin aiemmin laatinut salakirjoitusmenetelmän Itämeren divisioonalle.)

Saksalaista Itämeren-divisioonaa johti VIII Armeija sen aloittaessa Danzigista merimarssiaan maihinnousua varten Suomessa. Divisioonan esikuntana oli 12.Nostoväki-divisioonan esikunta, joka sai uuden komentajan kenraalimajuri, kreivi v der Goltzista, entisestä 37.Jv-Divisioonan komentajasta Ranskan rintamalta. Divisioonan joukot olivat Brest-Litowskin rauhanteon jälkeen vapautuneet itärintamalta. Ne lähetettiin Danzigiin, missä näistä mitä erilaisimmista joukoista piti koottaman divisioona. Viestijoukkoja divisioonalla oli Tiedonanto-osasto, 512.Puhelinosa ja 512.Kevyt radio-osasto.

Maihinnousu Hankoon suoritettiin 3. 4. 1918. Maihinnousuhetkellä Itämeren-divisioona alistui kenraali Mannerheimille.

Saksan armeijan ylijohdo lähetti lisäksi Tallinnasta käsin pienen joukko-osaston nousemaan maihin itäänpäin Helsingistä. Näiden jouk-

³⁰⁾ Itämeren divisioonan suomalainen yhteysupseeri W Thesleff ei suoriutunut tehtävästään ylipäällikön toivomusten mukaisesti, sillä hän ei tarkistanut lähettämänsä sanomien perillesaapumista. Kreivi v der Goltz mainitsee kirjassaan "Toimintani Suomessa ja Baltianmaissa", että "langatonta yhteyttä Suomen päämajan kanssa ei saatu aikaan, vaikka sitä päivittäin koeteltiinkin. Laivasto tarvitsi itse omat kipinäälennättimensä eivätkä ne liienneet maakipinäälennätinyhteyteen". Vähemmän vaikuttava selitys yhteydensaamisen haluttomuudesta.

kojen päälliköksi määrättiin eversti, vapaaherra von Brandenstein. Kun Brandensteinin osastolta puuttui aluksi yhteys Itämeren divisioonaan, oli se alistettu Tallinnassa olevalle 68.komendanttivirastolle ja alistettiin vasta v der Goltzin saavuttua Helsinkiin hänelle.

Lisäksi oli Eckerössä Ahvenanmaalla noussut maihin vahv JB 14, johtajanaan maj Schenk zu Schweinsburg.

Itämeren-divisioonan komentajalla oli täten yhteystarve divisioonan esikunnasta Hangosta Ahvenanmaan osastoon, Karjalan—Hyvinkään rataa etenevään Os Hamiltoniin ja Hangon—Tammisaaren—Kirkkonummen radan suunnassa eteneviin divisioonan päävoimiin, Os Roederiin. Lisäksi oli 7. 4. alkaen yhteystarve Os Brandensteiniin Loviisaan.

Os Hamiltonilla ja Os Roederilla oli ”kevyet kipinälenätinasetmat”.³¹⁾ Lisäksi ne käyttivät olemassa olevaa kantaviestiverkosta niin ylös- kuin alaspäinkin suoritettavaan viestitykseen (eräässä käskyssä on maininta ”und meldet durch mitzugebendes Telefon und durch Melder das Erreichen des belohlenen Ziels”).

Radioyhteys VIII Armeijan esikuntaan divisioonan raskaalla kenttä-radioasemalla toimi päivittäin. Sensijaan jo aiemmin mainitut yhteysyritykset Suomen Armeijan päämajaan olivat heikot, joskin maj Crantzin viestit sieltä otettiin vastaan.

Osasto Brandensteiniin saatiin yhteys vasta 17. 4. radiolla, jolloin osasto alistui divisioonalle, kuten aiemmin jo mainittiin.

Päämajan Yhteysosaston viimeisenä työnä oli saksalaisten vallattua Lahden yhteyden järjestäminen Päämajasta Mikkelistä saksalaisiin. Tämä tapahtui ajamalla autolla Mikkelistä Heinolan kautta Lahteen Länsiarmeijan maj H Kalm'n osaston mukana ja käyttöönottamalla ja kytkemällä maantieverasilinjojen ehjät kohdat. Majuri Höckert otti yhteyden ev Brandensteiniin ja insinööri Lindberg kytki 22. 4. Mikkelin kunnostetun linjan Lahden keskukseen, josta saksalaisilla oli mm yhteys Helsinkiin Loviisan kautta.

³¹⁾ Saksalainen kevyt kenttäradioasema käsitti 6 hevosen vetämän karryparin, jonka etuvaunussa oli 18 m korkea teleskooppimasto. ”Stationswagen” sisälsi varsinaisen aseman koneiston. Lähetin oli 1,5 kW kipinälenätin. Vastaanotin oli kidevastaanotin, jaksoluku 300—1200 m, kantama 70—100 km. Aseman henkilökunta: 1 ups päällikkönä, mastoaliupseeri ja 4 miestä, 2 sähköttäjää, 3 ratsuria ja 6 hevosta.

IV VAPAUSSODAN VIESTITOIMINNALLISET KOKEMUKSET JA VIESTITOIMINNAN ARVOSTAMINEN

Vapaussodassa ylipäällikön oli olosuhteiden pakosta tavallista useammin puututtava yksityiskohtiin, joten varman yhteyden tarve oli erityisen suuri. Mahdollisuudet tällaisen yhteyden luomiseen ja säilyttämiseen olivat sitävastoin rajoitetut. Viestitoiminnassa merkitsevät jo rauhan aikana suoritettut valmistelut paljon enemmän kuin useimmilla muilla aloilla. Luonnollisestikaan ei sellaisiin valmisteluihin oltu osattu ryhtyä, joten komentopaikat oli valittava paitsi yleisten vaatimusten mukaan erityisesti myös kantaviestiverkon perusteella. Lisäksi oli viestitoiminnalla muita vaikeuksia voitettavana. Puhelin- ja lennätinverkkoa tuhottiin varsinkin punaisten peräytyessä etelää kohti ja valkoisten rintaman takana harjoittivat valkoisille vihamieliset tuhotekoja.

Vaikka vapaussodan sotatoimet olivat myöhempiin sotiimme verrattuna vaatimattomia, oli niillä oma tärkeä merkityksensä kokemusten antajana. Viestitoiminnan osalta on nähtävissä seuraavia myöhempään kehitykseen vaikuttaneita seikkoja:

- todettiin viestiyhteyksien välttämättömyys sekä tarve kouluttaa viestimiehiä, joiden tulee olla myös taistelijoita,
- huomattiin, että johtosuhteiden on oltava selvät ja vastuun viestitoiminnasta tarkoin määrätty,
- opittiin pitämään johdinyhteyksiä pääviestiyhteyksinä ja luottamaan tienvarsilinjojen säilyvyyteen, mutta nähtiin samalla kenttäjohdinyhteyksien tarve edessä,
- radio opittiin näkemään ylempien johtoportaiden raskasliikkeenä, varmentavana yhteysvälineenä sekä
- todettiin että vilkut yms yhteysvälineet eivät tyydyttäneet johtamisen yhteystarvetta, vaan että uudenaikaisia viestivälineitä olisi hankittava riittävästi. ³²⁾

Viestitoiminnan kokonaissuorituksena voitaneen arvosteluksi ottaa Vapaussodan viestikomentajalle myönnetyn VR 3:n perustelut ylipäällikön päiväkäskyssä n:o 39/12.4.1918.

³²⁾ K Markkula: Viestiaselajin kehitys (Viestimies 1/62)

”Siitä tavasta ja asiantuntemuksesta, jolla majuri Höckert on johtanut sähköyhdyslinjojen kuntoonpanemista, joka työ suuressa määrin on ollut apuna armeijan menestykselliseen toimintaan palkitaan hänet III luokan vapaudenristillä.”

Näin selvin sanoin lausuttuun tunnustukseen päättyi maj Höckertin viestimiesura. Laivasto vei miehensä takaisin kesällä 1918, kun viestiupseereita alkoi olla jo jääkäripolvessakin. Sen sijaan itsenäisen Suomen laivasto tarvitsi johtajia.

Muita viestimiehiä palkittiin ylennyksin (mm ins A Lindberg luutnantiksi, ylimekaanikko K Meller vänrikiksi), sekä kunniamerkein. Pääesikunnan yhteysosaston nimissä saivat lukuisat puhelin- ja lennätinteknikot ja mekanikot, sähkölennätinreviisorit ja sähköttäjät eri puolilla Suomea toiminnastaan VR 4:n tai Vm 1:n. Etappiesikunnan lennätinosastoa, kenttälennätinosastoja, KLP:aa ja Suomen lennätinlaitoksen henkilöstöä, viimeksimainitussa joukossa muutamia naisekin, muistettiin samoin toiminnasta julkisten tai salaisten viestiyhteyksien järjestämisestä ja hoitamisesta.³³⁾

Salaisten viestiyhteyksien järjestäjät tarvitsevat aivan erikoismainintansa, sillä he näyttivät että ”myös eikö aseeton voi miehuut’ osoittaa.” Annettakoon tämä lausuma tunnustuksena näille nykyaikaisesti sanottuna maanalaisen vastarintaliikkeen jäsenille heidän rohkeasta ja neuvokkaasta toiminnastaan ennen Vapaussotaa ja Vapaussodassa tiedotus- ja tiedustelutoiminnan viestimiehinä. He tekivät mahdolliseksi tiedustelujärjestön hankkimien suuriarvoisten tietojen perilletoimittamisen Vapaussodan valkoiseen päämajaan sekä edustivat ainoita viestiteknillisiä tiedotuskanavia maastamme ulospäin ja maamme niin kauan kunnes Vapaussodan aikana saatiin radio- ja johdinyhteydet valkoiselta tukialueelta Skandinaviaan muuten järjestetyksi.

Vapaussodan johtamisen vaatimien viestiyhteyksien järjestelystä kuuluu kunnia kiistattomasti viestikomentajan lisäksi siviilipätevyytensä perusteella toiminnassa olleille heikkovirta-alan ammattimiehille, sodan aikana koulutettujen kenttälennätinosastojen miehille ja KLP:n puhelinjoukkueille sekä toiminnassa olleiden radioasemien radiomiehille. He loivat vapaussodan teknilliset johtamismahdollisuudet.

³³⁾ (YP:n pky:t n:o 40/15. 4. 18, 44/21. 4. 18, 52/3. 5. 18, 59/13. 5. 18 ja 65/30. 5. 18)

LÄHTEET

G Mannerheim
 E Heinrichs
 J O Hannula
 Donner — Svedlin — Nurmio
 Ignatius — Theslöf —
 Palmén — Grotenfeldt —
 Nordenstreng — Soikkeli
 Erkki Kivijärvi
 J O Hannula

J O Hannula

S E A Tuompo

K J Mikola

Sota-arkisto

Kansio 9

—, — 10

—, — 14

—, — 15

—, — 16

—, — 23

—, — 24

—, — 25

—, — 40

—, — 60

—, —

H Nurmio

Vapaussodan Päämaja

Y A Haahti

A Soila

O K Aro

Muistelmat I

Mannerheim Suomen kohtaloissa I
 Suomen Vapaussodan historia
 Suomen Vapaussota v 1918 I—VIII
 Suomen Vapaussota vuonna 1918 I—VI

Suomen Vapaussota 1918 I—IV

Suomen vapaustaistelu maailmansodan ta-
 pahtumasarjan vaiheena (Tiede ja Ase n:o 3)
 Itäarmeijan operaatioiden suunnittelu ja joh-
 to v 1918 (Suomen Sotatieteellisen Seuran
 julkaisuja n:o 7)

Poliittisen ja sotilaallisen johdon väliset suh-
 teet Suomen Vapaussodassa valkoisten puo-
 lella (Tiede ja Ase n:o 6)

Vapaussodan sotataito ja sotakokemukset
 (Sotilasaikakauslehti 1/58)

PM.YP. esikpääll ja päämajamestari:

Saap ja läh kirjeitä ja sähkösan tammi—tou-
 kok 1918

Läh sähkösan tammi—helmik 1918

PM Op os:

Läh kirjeitä ja sähkösan 1—854, 22. 1—20. 3. 18

Läh kirjeitä ja sähkösan 855—1747, 20. 3—
 21. 4. 18

Läh kirjeitä ja sähkösan 1748—2258 22. 4—31.

5. 18

PM Tied os:

Saap ja läh kirjeitä ja sähkösan tammi—hel-
 mik 1918

Vihollistilannetiedotuksia, vakoiluraportteja

saap kirjeitä 1918

PM Yhteysosasto:

Kirjeistö 1918

PM Henkilöosasto

Ylipäällikön päiväkäskyjä 1—77

PM Lenn Os:

Saap ja läh kirjeitä ja sähkösan huhti—tou-
 kok 1918

Karttoja ja piirroksia

Vapaussodan päämajan perustamisvaihe

(Sotilasaikakauslehti 1/38)

Sammanställning ev samtliga under Finska
 Frihetskriget 1918 utgivna Högkvarterarmedde-
 landen

Luettelomainen esitys Suomen Vapaussodan
 tapahtumista (Sotilasaikakauslehti 1—5/1938)

Suomen Vapaussodan viestikomentaja Georg
 Höckert (Viestimies 2/63)

Katsaus viestiaselajin organisaation ja kou-
 lutuksen kehitysvaiheisiin (Aliupseeri 5/59)

- K Markkula Viestiaselajin kehitys ja asema Puolustusvoimissamme ennen Talvisotaa (Viestimies 1/62)
- Anton Lindberg Kun puhelintirehtööri poistui punaisesta Helsingistä Valkoiseen Suomeen (Suomen Vapaussota 5/34)
- Anton Lindberg Valkoisen armeijan etappiesikunnan lentäinosaston toimintaa (Suomen Vapaussota 11—12/38 ja Viestimies 4/58)
- Oskar Vikström Viestimiehen muistelmia Vapaussodan ajoilta (Viestimies 4/55)
- T Raita Vanha viestimies muistelee (Viestimies 3/56)
- A Soila Kenttälennätinosastojen — nykyisten erillisten viestikomppanioiden edeltäjien syntyvaiheista (Viestimies 1/64).
- Valle Vuorisalo Vapaussodan 1.Kenttälennätinosaston synty (Hakkapeliitta 7/3)
- R Lautkari Osanottoni vapaussotaan v 1918 (ei julk)
- A Soila Prästön venäläisen radioaseman valtaaminen Vapaussodassa (Viestimies 3/63)
- R Kurkela Erään maalauksen vaiheita (Viestimies 2/60)
- K J Mikola Mikkeli päämajakaupunkina (Uusi Suomi 65/7.3.63)
- Thure Svedlin Valkoisten salainen toiminta Helsingissä punaisena aikana
- Leo Ekberg Kun salainen radioasema tuotiin vedenalaisella ja pystytettiin Kulosaareen ylläpitämään yhteyttä Saksasta Suomeen (Suomen Vapaussota 8/34)
- Leo Ekberg "Maza", Helsingissä punakapinan aikana toiminut salainen radioasema (Hakkapeliitta 42/27)
- Leo Ekberg Kulosaaren "Maza" — salainen radioasema joka punaisena aikana hoiti yhteyttä Helsingin ja Berliinin välillä (Suomen Vapaussota 4/38)
- Leo Ekberg Salaperäinen jääkäri Kulosaaren huvilassa (Suomen Vapaussota 2/33)
- Emil Jalovaara (Kun salaperäinen "Valtion Koskikomitea" keskellä punaista Helsinkiä ylläpiti sähkösanomayhteyttä Vaasaan ja Antreaan (Suomen Vapaussota 1/34)
- Ivar Monthen Kun punainen pääkaupunki ja valkoinen päämajaja olivat salaisessa sähkösanomavaihdossa (Suomen Vapaussota 6/34)
- A R Saarmaa Muistelmia radiotoiminnan alkua ajoilta (Viestimies 4/55)
- C Sjölin (Saarmaa) Langattoman lentäimen salainen kuljetus Suomeen (Jaakko Suomalainen: Suomen Jääkärit II)
- A Soila Tiedotus- ja tiedustelutoiminnan salaiset viestiyhteydet, erityisesti johdinyhteydet, Suomen Vapaussodassa 1918 (Viestimies 4/62 ja 1/63)
- A R Stenholm (Saarmaa) Salaisen radioaseman toiminta Vapaussodan esivalmisteluissa (Suomen Vapaussota 4/32)